

Een analyse van de herinneringen van de verteller als getuige van de misdaden en straffeloosheid in de roman *Het vergeten dat ons wacht* van Héctor Abad Faciolince binnen de politiek-historische context van Colombia in de jaren 70 en 80.

Olivier Elias van Hoore

S1102435

Latijns-Amerikastudies: Culturele Analyse, Universiteit Leiden

14-6-2018

Scriptiebegeleider: Dr. Nanne Timmer

Tweede lezer: Dr. Gabriel Inzaurrealde

Foto: O.E van Hoore, Uitzicht Bogotá van de urbane omgeving gezien vanaf Rosales, 2015

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
Inleiding	8
 1 Historische Context van de roman <i>Het vergeten dat ons wacht</i>	10
 2 Memoria en Testimonio	14
2.1 Memoria.....	14
2.2 De herinnering in de roman in verhouding tot de collectieve herinnering.....	16
2.3 De roman als een vorm van Testimonio.....	17
2.4 De Testimonio en de taak van de Colombiaanse journalistiek.....	25
 3 Analyse Roman	32
3.1 De verteller in de roman.....	32
3.2 De verteller als getuige van onrecht.....	36
3.3 De verteller als een collectief ‘ik’.....	40
 4 Conclusie	44
5 Bibliografie	48
6 Bijlage	51
I Interview met Fidel Cano Correa.....	51
II Interview met Héctor Abad Faciolince.....	57

“En toch moet het leven wel een groot voorrecht zijn als we er met de dood voor moeten boeten.”

Imre Kertész in *Ik, de ander*, 2003

Voorwoord

Na vele dagen, weken en maanden van onderzoek en schrijven in Bogotá en Leiden ben ik dank verschuldigd aan degene die mij verder hebben verbonden met Colombia. In 2015 begon ik aan dit onderzoek na het lezen van de roman *Het vergeten dat ons wacht*. Ik had nog geen idee wat mij te wachten stond. Echter, een reis door Colombia en een verblijf in Bogotá inspireerden dusdanig dat ik mij niet meer kon loswaken van het geweld in de Colombiaanse literatuur en binnen de samenleving. Te beginnen op 9 april 1948, de dag van de dood van Jorge Eliécer Gaitán. Ook in deze scriptie wordt daar gewag van gemaakt. Colombia is een land dat zo veel goeds verdient (en het ook heeft), maar ook een land dat tot op de dag van vandaag wordt geteisterd en verscheurd door geweld. Van 1948 tot en met 1958 kende Colombia de periode van ‘La Violencia’. Een confrontatie tussen de conservatieven en liberalen die uitmondde in een bloedige burgeroorlog. Van 1970 tot ci. 1989 kende Colombia eveneens periodes van hevige geweldsgolven tussen verschillende linkse en rechtse politieke actoren. Daarnaast woedt al jaren de oorlog (met steeds korte wapenstilstanden) tussen de Colombiaanse staat en de guerrillabewegingen FARC, ELN, ACG.¹ Naast de guerrilla heeft Colombia ook nog te maken gehad met het ongecontroleerde geweld van paramilitaire groeperingen die veel burgers het leven hebben gekost: naar schatting meer dan 200.000 mensen.

Het in 2016 getekende vredesakkoord tussen de Colombiaanse regering onder leiding van president Juan Manuel Santos en de FARC onder leiding van Timoleón Jiménez alias Timochenko zou aan die vele doden en slachtoffers een einde maken. Die hoop was er. Echter, volgens politici, politieke analisten, journalisten, Human-rights en UN-watchers staat dat belangrijke akkoord op losse schroeven, nu in juni de presidentskandidaten Gustavo Petro en Ivan Duque in de ‘Segunda Vuelta’, het tegen elkaar zullen opnemen. Beiden hebben volgens de gematigde Sergio Fajardo en Claudia López van de Partido Verde extreme opvattingen over het niet of wel doorvoeren van een groot aantal belangrijke punten uit het vredesakkoord. Daarnaast is Petro een oud M-19 Guerilla strijder en van Duque van Centro Democrático wordt gezegd dat hij uitvoert wat oud-president Álvaro Uribe hem vraagt. Uribe wordt op zijn beurt weer verdacht van banden met drugshandelaren en met paramilitaire groeperingen die systematische moorden hebben uitgevoerd in El aro en La Granja in Antioquia.² Inmiddels zijn

---

¹ FARC als politieke partij heet tegenwoordig: *Fuerzas Alternativa Revolucionaria del Común*, ELN als guerrillagroepering *Ejército Liberación Nacional* en AGC als een paramilitaire organisatie: *Las Autodefensas Gaitanistas de Colombia*

² De onderzoeken naar deze heftige ‘oorlogsmisdaden’ lopen nog. Er worden steeds meer bewijsstukken geleverd.

enkele getuigen en kroongetuigen in de zaken die lopen reeds vermoord. Een presidentstermijn van een van de twee kandidaten zou volgens deskundige kunnen betekenen dat het geweld wel weer eens in alle hevigheid kan opblazen onder en tussen de politieke tegenstanders, zoals dat in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw ook gebeurde. Er wordt nu al op de straat en in de wandelgangen geroepen, dat er zo een ‘Guerra Sucia’ kan uitbreken met alle gevolgen van dien. Of dat ook zal geschieden is de vraag. Toch is het juist deze terugkerende spiraal van geweld die in de archieven van de kranten en tijdschriften zoals *El Espectador*, *Semana* of *El tiempo* uit die tijd (jaren 70 en 80) als fenomeen en kernwoord opduikt. Er is in die archieven ook een onmetelijke lange lijst van doden te vinden, waaronder Héctor Abad Gómez. Ik herinner mij de middag bij de familie Lasprilla Spijkers, waar de vicepresidentskandidaat Claudio López op bezoek was tijdens een ‘almuerzo’. López is een sterke onafhankelijke vrouw die het geweld en het ‘machismo’ en de ‘corruptieschandalen’ in de Colombiaanse politiek en samenleving publiekelijk aanklaagt en fanatiek bestrijdt. Ik meldde haar dat ik bewondering had voor Héctor Abad Faciolince, en dat je wel van hele goede huize moest komen om zoiets ingrijpends te kunnen opschrijven in een roman. López keek mij verontwaardigd en ietwat misprijzend aan: Wat zij denk ik toen duidelijk probeerde te maken, is dat het schrijven over het geweld, de straffeloosheid en de misstanden en het veroordelen ervan, de norm moet zijn en niet een uitzondering. Abad Faciolince heeft twintig jaar na de moord op zijn vader, die met zes kogels om het leven werd gebracht, dit alsnog gedaan. Er zijn nu stemmen in het publieke debat die overeenkomsten vertonen met de stem van de verteller in *Het vergeten dat ons wacht*. Stemmen die oproepen om je niet te scharen bij de twee tegenpolen van politiek extremisme. Een confrontatie tussen politieke extremen - zoals dat ook gebeurde tijdens de *La Violencia* of *La Guerra Sucia* - kan in het hedendaagse Colombia zomaar uitmonden in een niet te keren golf van geweld. Het is niet ondenkbaar in dit geteisterde land dat nog altijd op zoek is naar een vorm voor een vreedzame samenleving. De verteller in de roman gaat opzoek naar een vorm van humanisme en gematigdheid en zet dat tegenover de weg van de haat, de passieve en actieve vormen van geweld en de verbale politiek. Ook voor nu een niet achterhaald gegeven.

Graag wil ik Nanne Timmer bedanken voor de intensieve scriptiebegeleiding. Daarnaast dank ik in het bijzonder de familie Samper. Bij de familie Samper in Bogotá heb ik zes weken mogen verblijven. De verhalen van de ouders, beide architect, en hun twee dochters, inspireerden mij nog meer om verder onderzoek te doen naar de achtergrond van de Colombiaanse literatuur. Ook ben ik speciale dank verschuldigd aan Mariana Spijkers Lasprilla die mij door Bogotá heeft rondgeleid en mij begeleidde tijdens bezoeken aan Biblioteca Luis Arrango en de Biblioteca Nacional. Ook heeft zij mij ondersteund tijdens de interviews met

Fidel Cano Correa op de redactie van de El Espectador. Dank aan Natalia de los Ríos voor de Spaanse taalcorrecties. Hoewel ik tijdens dit onderzoek de wetenschappelijke afstand altijd heb bewaard om *Het vergeten dat ons wacht* op een literatuur en cultuurwetenschappelijke wijze te analyseren, draag ik Héctor Abad Faciolince inmiddels een persoonlijk warm hart toe. Dank voor je gracieuze gebaar om met een jonge student in gesprek te gaan over jouw schrijverschap en jouw onuitwisbare visie op de Colombiaanse literatuurgeschiedenis.

Inleiding

In deze scriptie zal ik de roman *Het vergeten dat ons wacht*³ van de Colombiaanse schrijver Héctor Abad Faciolince (1958) bestuderen binnen de historische context van de jaren 70 en 80 in Colombia. Ik onderzoek de wijze waarop de verteller in de roman de herinneringen aan het gewelddadige klimaat gedurende de jaren 1977-1987 oproept, en hoe de getuigenissen van de misdaden een belangrijke betekenis krijgen binnen een de cultuur van angst en zwijgen

In hoofdstuk 1 behandel ik de historische context van de roman en ga ik in op een omschrijving en definitie van de periode ‘Guerra Sucia’ en het ontstaan van deze cultuur van angst en zwijgen als gevolg van het gewelddadige klimaat. Aan de hand van de getuigenis van een politieke moord op een vader en de daaropvolgende ‘straffeloosheid’ wordt in de roman het Colombia van de jaren 70 en 80 geïllustreerd waar de mensenrechten op grote schaal werden geschonden. Een groot aantal moordzaken is tot op de dag van vandaag niet opgelost en het aankaarten van de straffeloosheid is in het publieke debat een van de belangrijkste middelen om dit tegen te gaan. De staat kan verantwoordelijk worden gehouden voor de in de roman beschreven misdaden en de daaropvolgende straffeloosheid tijdens de Guerra Sucia. Ik ga in op de door de staat verzwezen misdaden en het begrip straffeloosheid.

In hoofdstuk 2 onderzoek ik de uitkomst van de analyses van Fanta Castro en Facio-Lince over het thema ‘memoria’ in de roman. Met betrekking tot het onderzoek naar de beschreven herinneringen van Abad, leggen Andrea Fanta Castro en Victoria Eugenia Facio-Lince een verband tussen de studie van de collectieve herinnering in literatuur en geschiedenis en de roman *Het vergeten dat ons wacht*. Het onderzoek van Fanta Castro en Facio-Lince naar de relevantie van herinneringen binnen de roman, valt onder de studie naar het begrip *memoria*. Facio-lince bestudeert de wijze waarop de verteller de herinnering aan de vermoorde vader Levendig houdt en hoe deze herinnering gedurende de roman een collectieve lading en strekking krijgt. Aan de hand van de onderverdeling van het collectieve geheugen van Magdalena Gros op basis van Maurice Halbwachs onderzoek ik hoe individuele herinneringen, het gene wat verzwezen wordt in een nationale representatie van de geschiedenis of het gene wat dreigt vergeten te worden juist aan de oppervlakte brengt. In de twee laatste onderdelen van hoofdstuk 2 ga ik in op de roman als een vorm van *Testimonio* aan de hand van theorieën van John Beverley en Sandra Morales Muñoz, en op de parallellen tussen testimonio en journalistiek in de Colombiaanse maatschappij aan de hand van een interview met de hoofdredacteur van

---

³ Originele titel: *El olvido que seremos*. Vertaald door Jos den Bekker in het Nederlands als *Het vergeten dat ons wacht*, De Geus BV, Breda 2010.

de El Espectador, Fidel Cano Correa.

In hoofdstuk 3 analyseer ik de rol van de verteller als getuige van de misdaden en straffeloosheid in de roman aan de hand van de in hoofdstuk 2 behandelde theorieën over testimonio. Ik maak een verhaalanalyse van hoofdstuk 35, 39, 40 en 41 waar de verteller een cruciale ontwikkeling doormaakt van een verteller als een introspectief subject naar een collectieve ik. Ik onderzoek hier de wijze waarop het gene wat verzwegen blijft of dreigt te worden vergeten expliciet laat spreken.

Tevens onderzoek ik aan de hand van het werk van George Yúdice hoe het narratief van de verteller in een *Testimonio* als deze, representatief is voor een identiteit van een groep (1991:15). De individuele ervaringen met het onrecht en de misdaden van de verteller maken deel uit van een proces van identiteitsformatie van generatiegenoten van de schrijver Abad Faciolince. Om deze reden betrek ik de persoonlijke visie van de auteur, Héctor Abad Faciolince van *Het vergeten dat ons wacht*, bij de analyse van de verteller in de roman.⁴ De verteller meldt dat hij geen uniek geval is maar dat vele generatiegenoten een geliefde door geweld hebben verloren (Abad Faciolince, 2006:258). De verteller is hierdoor behept met een innerlijke drang om het onrecht te vertolken in taal (Abad Faciolince, 2006:257-258). Zo hoop ik in de conclusie een antwoord te geven op de vraag hoe Abad Faciolince verteltechnieken van de roman en uit de journalistiek gebruikt om misstanden zoals het geweld en de straffeloosheid aan de kaak te stellen

---

⁴ Ik destilleerde de beweegredenen en motieven voor het schrijven van *Het vergeten dat ons wacht* op basis van een door mij uitgewerkte opname van een interview in het Spaans met Héctor Abad Faciolince in Nederland aan het NIAS (Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Science)(zie bijlage).

1. De historische context van de roman *Het vergeten dat ons wacht*

In de roman *Het vergeten dat ons wacht* beschrijft de verteller zijn jeugd en zijn leven voorafgaand aan de moord op zijn vader, Héctor Abad Gómez. De vader van Abad Faciolince wordt in 1987 op 25 augustus samen met zijn vriend Leonardo Betancur vermoord voor een vakbondsgebouw in Medellín. Op dezelfde dag in de ochtend, enkele uren daarvoor was de voorzitter van de bond van onderwijzers, de ADIDA (Asociación de Instituto de Antioquia) Luis Felipe Vélez vermoord (Abad Faciolince, 2006:244). Het is de gewelddadige periode tussen 1977 en ci.1987 waarin leden van marxistische, conservatieve en liberale politieke partijen elkaar bedreigen en vermoorden. De lange lijst van moorden gedurende het decennium van de Guerra Sucia laat zien dat zowel politici, publieke figuren als burgers slachtoffers zijn van het geweld. (“La Guerra Sucia”, 1987). Maar wie precies de bedreigingen, moorden en terreuraanslagen op zijn geweten heeft, dat weet niemand. Er wordt in deze periode slecht politieonderzoek verricht zodat de daders vaak onbekend en onbestraft blijven. De oud-directeur van de ANDI (Asociación Nacional de Empresarios de Colombia), Fabio Echeverri Correa (1933-2017)⁵ geeft een volgende interpretatie van deze Vuile oorlog:

“En el país hay Guerra Sucia, pero nadie sabe realmente quién la hace: puede ser la izquierda o la derecha o los paramilitares. La izquierda no puede probar que sea la derecha, y viceversa. Eso es lo que producen el terrorismo y el miedo: la anarquía, que es inclusive de opiniones y de conceptos.” (“La Guerra Sucia”, 1987).

Echeverri’s definitie is ook van toepassing op het gewelddadige klimaat dat in de roman van Abad Faciolince wordt beschreven. Echeverri suggereert de medeplichtigheid van zowel links en rechts als de paramilitairen en de staat aan het ontstaan van de politieke cultuur van ‘angst’ en terrorisme. Het is deze onbekendheid en de onberekenbaarheid van de dader die alle partijen angst inboezemen: Je weet namelijk nooit wanneer je en door wie je het slachtoffer zal zijn van een vergeldingsdaad.

De verteller groeit op in deze context van het angstige en gewelddadige politieke klimaat in Colombia gedurende jaren 70 en 80. Het is deze politiek historische-context waarin de vader van Abad Faciolince, Héctor Abad Gómez en zijn vriend Leonardo Betancur voortdurend worden bedreigd en uiteindelijk worden vermoord. Naast de vader van Héctor, werden er nog veel meer Colombiaanse burgers en belangrijke publieke figuren vermoord. In de politiek maar

---

⁵ Echeverri was een criticaster van Héctor Abad Gómez en heeft zich meerdere malen op een negatieve en pejoratieve wijze uitgelaten over hem (zie pagina 212, hoofdstuk 35 van *Het vergeten dat ons wacht*). Zijn citaat representeert ondanks de tegenstellingen tussen hen beiden de bedreigende en vijandelijke situatie waar tegenstanders van- en medestanders van elkaar zich in bevonden.

ook in de publieke opinie stonden politieke tegenstanders elkaar letterlijk naar het leven. Uit de journalistieke reportage van *Semana* blijkt hoeveel van Abad Gómez' mannelijke leeftijdsgenoten die publieke functies bekleedden slachtoffer zijn geworden van dit politieke gemotiveerde geweld ("La Guerra Sucia", 1987). Het verhaal van Héctor en zijn vader is opgetekend in de roman maar staat als het ware symbool voor het verhaal van vele generatiegenoten die in diezelfde jaren en hetzelfde bedreigende en angstige politieke klimaat hun vader of moeder op 'onnatuurlijke wijze' hebben verloren. Abad Faciolince beschrijft dat er in de grote steden zoals Bogotá en Medellín, maar ook op het platteland een cultuur van angst heerste. Publieke figuren zoals wethouders, burgemeesters, mensenrechtenactivisten konden op elk moment het doelwit zijn van een politieke vergeldingsactie.

De periode van de Guerra Sucia ontwrichtte de Colombiaanse maatschappij alhoewel het dagelijks leven van de Colombiaanse burgers doorging. Het tijdsbeeld van de jaren 80 werd gekenmerkt door een angstcultuur, terroristische aanslagen, doodsb bedreigingen en ontvoeringen:

"En la década del miedo nadie podía comer tranquilo sin ver algún joven abandonar el país llorando. Cuatro precandidatos presidenciales asesinados, ¿dónde se había visto eso? Narcotráfico, atentados terroristas, ejército de oficiales y uniformes con mancha, paramilitares, guerrilla, exiliados, amenazados de muerte, extraditados, boleteados, secuestrados; toda esta rueda chorreante y de dolor [...]." (Fajardo, 2013).

In een eufemisme als "nadie podía comer tranquilo" beschrijft Fajardo de onrust die Colombia ten tijde van het gewelddadige politieke klimaat waarin er vier presidentiële kandidaten werden vermoord. Ook beschrijft Fajardo de invloed die dat had op het dagelijkse leven en het nachtleven in de grote steden in Colombia. De burgers stonden aan de vooravond van een 'eminent proces van angst':

"Hombres grises rodeaban las casas en la madrugada, allanaban hasta los recuerdos, nos ponían ante un eminente proceso de miedo. La muerte nos parecía que era nuestro patrimonio cultural y la identidad a la cual nos sometíamos." (Fajardo, 2013).

Door dit proces van angst voor het geweld wordt de openlijke kritiek op politieke tegenstanders in de Colombiaanse samenleving vermeden. De vrijheid van meningsuiting staat onder druk door angst voor gewelddadige represailles. Met gevaar voor eigen leven schreef bijvoorbeeld de hoofdredacteur van de *El Espectador*, Guillermo Cano Isaza in de jaren 70 en 80 uitgebreid over het geweld en het terrorisme van Pablo Escobar die vele burgers angst inboezemden en zo

ook monddood maakten. Op 1986, op 17 december werd Isaza voor de redactie doodgeschoten door zogenaamde ‘sicarios’, huurmoordenaars, in opdracht van Pablo Escobar.

“Escobar le cobró a Cano, director de El Espectador, los duros editoriales que desde 1983 había escrito contra él. Cano fue pieza clave para desmontar la imagen de Escobar como un hombre honorable. Fue asesinado por dos sicarios cerca de las instalaciones de ese periódico.” (“El horror de Pablo Escobar”, 2010).

De moord was een wraakactie op de krant die op een nietsontziende wijze publiceerde over de vermenging van politiek met criminaliteit en de grootschalige drugshandel. De Colombiaanse burger mat zich in die jaren dan ook een vorm van zelfcensuur aan, uit lijfsbehoud voor de wraakacties die zouden kunnen volgen na het openbaar maken van kritiek of van de naam van de vaak onvindbare ‘verdachte’ van een geweldsdaad. Er werd op grote schaal gezwegen over de georganiseerde misdaden van de staat maar ook over het gebruik van geweld door de linkse en rechtse politieke partijen, de paramilitairen en de drugskartels. Het is in deze historisch-politieke context dat de vader van de verteller zich openlijk en publiekelijk uitsprak tegen het endemische geweld. De vader had als vertegenwoordiger van het comité van de mensenrechten van Antioquia, het publiekelijk bekend maken van misdaden en het aanklagen van de daders tot zijn tweede natuur gemaakt maar moest dat bekopen met de dood. Over welke misdaden werden er precies gezwegen en welke zijn er achtergehouden?

Verschillende rapporten en boeken laten zien dat de Colombiaanse staat verantwoordelijk kan worden gehouden voor schending van de mensenrechten. Dit blijkt uit een studie van *Colombia: Terrorismo de Estado Testimonios de la Guerra Sucia contra los movimientos populares* van Tom Kucharz en Vladimir Carrillo. In deze studie komen de slachtoffers van het geweld van de staat, gedurende de Guerra Sucia aan het woord. Het boek gaat in op de hoge mate van straffeloosheid en de schending van de mensenrechten.

De advocaat Pérez Casas schrijft in een rapport van een collectief van advocaten dat de staat onder de vlag van een stabiel en democratisch bestel praktijken liet uitvoeren, zoals martelingen, buitengerechterlijke executies en gedwongen verdwijningen, die worden geassocieerd met de dictatoriale regimes in Latijns-Amerika:

“La crisis de los derechos humanos en Colombia no ha tenido las manifestaciones externas de las dictaduras militares que asolaron el continente latinoamericano en las décadas pasadas; pero se ha alimentado de las mismas prácticas en la comisión de crímenes de lesa humanidad: torturas, ejecuciones extrajudiciales, desapariciones forzadas y genocidio; en un marco similar de terrorismo de Estado. Lo peculiar y paradójico a la vez es que hablamos de un formal régimen civil que se ufana de ser una de las democracias más estables y antiguas del continente.” (Pérez Casas, 1997: n.p).

Het zijn deze praktijken van marteling, buitengerechtelijke executies en gedwongen verdwijningen, waarvoor, door Pérez Casas en door Carillo en Kucharz, de Colombiaanse staat verantwoordelijk wordt gehouden. In de roman zelf worden de misdaden en martelingen die werden uitgevoerd onder auspiciën van de Colombiaanse staat uitvoerig beschreven. Het is de vader Abad Gómez die de president van de republiek en zijn ministers in staat van beschuldiging stelt:

“Ik stel hier, ten overstaan van de president van de republiek en zijn minister van Oorlog van Justitie, en ten overstaan van de procureur-generaal van het land, de “ondervragers” van het bataljon Bomboná van de stad Medellín in staat van beschuldiging wegens fysieke en psychische marteling van de gevangenen van de IVde Brigade. Ik beschuldig hen ervan dat zij de gevangenen, geblinddoekt en geboeid, dagen en nachten achtereen midden in een vertrek lieten staan en hen onderwierpen aan lichamelijke en geestelijke kwellingen van een uiterst geraffineerde wreedheid [...]” (Abad Faciolince, 2006: 216).

Deze gebeurtenissen zijn door de staat, tot ver in de jaren 90 verzwegen en achtergehouden. Pas vanaf eind jaren 90 tot nu komen veel van die gevallen van martelingen en executies die de vader van Abad aandraagt en aanklaagde, in studies naar het geweld tijdens de Guerra Sucia, zoals die van Camillo en Kucharz, naar boven drijven. De onderste steen is nog lang niet boven. In *Het vergeten dat ons wacht* wordt de door de staat verzwegen geschiedenis en de geschiedenis van slachtoffers die dreigt te worden vergeten, uitvoerig besproken. Het is een krachtig wapen tegen een discours van geweld en terreur.

2. Memoria en Testimonio

In dit hoofdstuk bespreek ik een drietal critici die reflecteren op hoe de roman van Abad Faciolince met het nationaal geheugen is verbonden. De persoonlijke herinnering is binnen de Colombiaanse literatuur over het geweld de belangrijkste bron. De roman *Het vergeten dat ons wacht* wordt gepresenteerd als een roman, maar de inhoud van de ‘romantekst’ is, in feite, gelijk aan de vertelling van de jeugdjaren van het leven van de auteur Abad Faciolince voorafgaand aan de moord op zijn vader in 1987.

2.1 Memoria

De herinneringen van Abad Faciolince die worden beschreven in de roman hebben ook een politieke dimensie, maakt Fanta Castro duidelijk (2009:32). Zij reflecteert hierop, en bespreekt hoe die persoonlijke herinnering bij kan dragen aan waarheidsvinding:

“Si aceptamos que “la memoria es el punto de partida de la ética” (Mèlich 26), la escritura que recupera una cierta memoria ausente es, en sí misma, un acto político. En general las narraciones privilegian ciertas historias sobre otras y esto es lo que nos ayuda a explorar la dimensión política de las narrativas.” (Fanta Castro: 29).

De herinnering is het begin van de vertelling van Abad Faciolince, maar het opschrijven van de herinnering is ook het beginpunt van een ethische discussie en heeft politieke connotaties. De schrijver maakt keuzes over wat wel en niet verteld wordt (Mèlich geciteerd in Fanta Castro 2009:29). Dit betekent dan ook dat we naar de politieke connotatie moeten kijken van het narratief van de roman. Het opschrijven van de herinneringen, zoals dat gebeurd is in de roman van Abad Faciolince een meer bewuste activiteit dan alleen de herinneringen voor de geest halen en ze de revue te laten passeren. Tijdens het optekenen van de herinneringen wordt door de schrijver bewust of onbewust besloten wat wel of niet wordt opgeschreven.

In “La memoria es el punto de partida de la ética”, stelt Mèlich dat de werkelijke hoofdpersonen van de overlevingsverhalen van slachtoffers van de holocaust degene zijn die het niet hebben overleefd maar wel een stem krijgen in het narratief. (2001:116). Mèlich ontvouwt deze betekenis van ‘de herinnering’ in de vele gepubliceerde geschriften van de overlevenden van de Holocaust. Zo schrijft hij:

“Los relatos de la Shoa son algo más que los recuerdos de los supervivientes. Son <<relatos de ausencias>> Sus protagonistas, sus verdaderos protagonistas no son autores sino las *víctimas* que surgen el relato, y que surgen el relato, y que no han sobrevivido para poder contarlo.” (Mèlich, 2001:116).

De verhalen van de Holocaustoverlevenden zijn eigenlijk niet in eerste instantie de herinneringen van de overlevende verteller. Het verhaal opgeschreven door de overlevende verteller is eigenlijk het weer ophalen en navertellen van een afwezige herinnering, namelijk de herinnering aan of van degenen die de Holocaust niet hebben overleefd (de 6 miljoen gedeporteerde joden). Ze kunnen alleen getuigen via de taal van de overlevende die hun herinnering aan hun vervolging hebben opgeschreven. Fanta Castro geeft te kennen dat ze vanuit dezelfde kritische filosofie redeneert wanneer het ‘de door Hector vertelde geschiedenis van het leven en de moord op zijn vader Abad Gómez’ betreft. In het licht van deze kritische filosofie is de herinnering aan de moord op de vader een ethische daad. De moordpartijen op publieke figuren en gewone burgers, tijdens deze periode van geweld in Colombia, waren immers van een grote omvang. De vader en vele andere slachtoffers (generatiegenoten) van het geweld, tijdens de Guerra Sucia kunnen het niet meer navertellen. De beschreven herinnering is daarom de enige mogelijkheid om het verhaal van zijn vader te doen gelden in het heden. Het boek van Abad Faciolince haalt een herinnering aan het geleefde leven van zijn vader op, maar ook aan zijn dood, en dus is de geschiedenis van Abad Faciolince eigenlijk het weer ophalen en het herstellen van een afwezige herinnering. Het ophalen van de herinnering heeft ook een belangrijk doel:

“La escritura de este texto se le impone al escritor como un imperativo que va más allá de “testimoniar el dolor”. Se esconde detrás de esta afirmación el clamor de la justicia a través de la verdad narrada. El imperativo de contar la verdad de alguna manera tiene una doble interpretación: hacer justicia con sus propias manos- a través de la escritura, estableciendo una relación entre verdad y justicia, y además impugnar la incapacidad del Estado de proteger a sus ciudadanos por medio del relato.” (Fanta Castro, 2006: 32).

Het kostte Abad Faciolince twintig jaar om de herinnering te kunnen beschrijven. Fanta Castro trekt een conclusie uit het feit dat Abad Faciolince daardoor toegang heeft tot een taal die verder gaat dan alleen de pijn en het trauma. Het gaat hier om de ‘vertelde waarheid’, de waarheid waar de verteller naar op zoek gaat binnen zijn eigen tekst. Fanta Castro stipt aan dat die ‘interne plicht’ om de waarheid te vertellen, in feite te wijten is aan het uitblijven van een vervolging, waarbij gepoogd wordt waarheidsvinding te beoefenen, met als doel een rechterlijk oordeel te kunnen vellen (Castro, 2009:32). Dit wijst op een symptoom van de onbekwaamheid van de Colombiaanse staat om zijn burgers te beschermen. Er is een zogeheten verband tussen de ‘verdad narrada’, de vertelde waarheid en de ‘clamor de la justicia’, de schreeuw om gerechtigdheid (Fanta Castro, 2009:32). Volgens Fanta Castro is de herinnering die Abad beschrijft aan zijn vader niet alleen een particuliere, eigen herinnering, maar is de beschrijving

van die herinnering als het ware een vruchtbare grond waarop de herinnering groeit in de hoofden van lezers.

“El recuerdo al que se refiere Abad Faciolince no es solo su propio recuerdo, sino también el que logra sembrar en los lectores. La muerte es ese final del que no es posible escapar, y, para Abad Faciolince, el olvido también es inevitable por lo que la escritura es la forma para dilatar ese proceso. (Fanta Castro, 2009:31).”

De verteller laat door middel van de herinnering de waarheid en volledigheid van het gebeurde feit, namelijk de moord op zijn vader, aan het licht komen. De tekst van Abad dient daarom ook in relatie tot de lezer als een getuigschrift. Het opschrijven van de herinnering is een poging om haar te verankeren in het geheugen van de schrijver en zijn of haar lezers, waarmee zij blijvend wordt (Facio-Lince, 2014:12). Het opschrijven is ook een poging om de herinnering die anders dreigt te vervagen met de tijd weer te doen herleven en haar een deel van een collectief geheugen te laten zijn. De beschrijving van de herinnering door de verteller in de roman ontstijgt bovendien het subjectieve, individuele van de beleving van het geweld tijdens de Guerra Sucia.

2.2 De herinnering in de roman in verhouding tot de collectieve herinnering

De Franse filosoof en socioloog Maurice Halbwachs maakte onderscheid tussen drie verschillende vormen van herinnering waaruit het collectieve geheugen bestaat. Ten eerste bestaat er de ‘familiare herinnering’, waar in de ervaringen van een individu met zijn familie centraal staan, daarnaast de ‘religieuze herinnering’ met religie als een belangrijke bron van informatie en kennis binnen een gemeenschap, en als laatste de zogenaamde ‘nationale herinnering’. Deze laatste vorm van ‘herinnering’ is de zogenaamde officiële herinnering die is vervat in de ‘officiële erkende geschiedschrijving’ van een land of natie (Gros, 2016). Magdalena Gros karakteriseert dat wanneer de herinnering die door naties ‘gewenst’ is zij binnen een natie een bepaald doel dienen:

“So we have to remember that historical memory or collective memory is often different than historical narratives or what is written or remembered publicly. What is written or remembered about the past is dictated by whoever is in power, and often who’s in power, was the victor.” (Gros, 2016).

Dit is precies waar het omgaat in Abad Faciolince’s boek. Deze schrijver behandelt de individuele herinneringen en ervaringen van de verteller en van de familieleden: die verhalen vertellen een andere geschiedenis en werkelijkheid dan wat er publiekelijk wordt herinnerd. Door de periode van geweld en politieke repressie en onrust tijdens de Guerra Sucia zijn er veel individuele verhalen over het leed van de slachtoffers en de onopgeloste moordzaken

verzwegen of ongehoord gebleven. De verteller in de roman *Het vergeten dat ons wacht* maakt dit individuele weer onderdeel van het publiekelijke. Het is een geschiedenis van het geweld en de slachtoffers daarvan die niet worden erkend of zijn opgenomen in de officiële geschiedenis. Het officiële verhaal dreigt te worden vergeten in de handen van de Colombiaanse overheid, die de mate van straffeloosheid in stand houdt. Het is van belang dat de herinnering aan het geweld in Colombia gedurende de Guerra Sucia wordt beschreven in literatuur en in kronieken, vanuit het perspectief van burgers en slachtoffers die eenzijdige representaties van de geschiedenis weerspreken of daar fel tegenin gaan. In het volgende onderdeel komt deze weersprekende stem aan bod in de roman als een vorm van *testimonio*. De term *testimonio* verwijst naar de zogenaamde ‘literatuur van de getuigenis’, waar ooggetuigen hun ervaringen die ze aan de wereld kenbaar willen maken hebben opgeschreven (Beverley, 2006:29). Sandra Morales Muñoz, beschouwt de verteller in de roman als een ‘getuige’ van de misstanden en de straffeloosheid die via de herinneringen de individuele gevallen van deze straffeloosheid en misdaden aan het voetlicht brengt.

2.3 De roman als een vorm van *Testimonio*

In een column van van El Tiempo schrijft José Miguel Alzate dat de roman van Abad eigenlijk een ‘testimonio’ is, een getuigenis, geschreven in de vorm van een roman:

“Escrito con el dolor lacerando el alma, dejando fluir en las palabras un sentimiento que invade cada página, utilizando la técnica de la novela para lograr un relato biográfico de alta calidad literaria, *El olvido que seremos* es un testimonio de esa violencia que en Colombia generó el paramilitarismo, narrado en primera persona por un escritor que vivió el dolor de perder al ser más importante de su vida: padre.” (Alzate, 2015).

Alzate typeert de roman *Het vergeten dat ons wacht* als een ‘getuigenis van het geweld dat in Colombia het paramilitarisme voortbracht, verteld in de eerste persoon door een schrijver die de pijn van het verliezen aan het belangrijkste wezen van zijn leven beleefd had: zijn vader (Alzate, 2015)’. Het is een getuigenis, en dat suggereert dat we niet alleen te maken hebben met de fictie van een roman, maar ook met de belangrijke kenmerken van een getuigenis. De roman betitelen als een ‘getuigenis’ suggereert ook dat de roman een waarde heeft, in de vorm van een getuige. Wat is een getuige precies en wat suggereert een getuige? Beverley geeft een definitie van *testimonio*:

“By testimonio I mean a novel or novella-length narrative in book or pamphlet (that is, printed as opposed to acoustic) for, told in the first person by a narrator, who is also the real protagonist or witness of the events he or she recounts, an whose unit of narration is usually a “life” or a significant life experience.” (2014:30-31).

Het is deze definitie die geldt voor de roman *Het vergeten dat ons wacht*, aangezien de verteller verwijst naar het verleden, en zijn relaas in de eerste persoon in de onvoltooid verleden tijd wordt verteld. De verteller is zelf aanwezig als protagonist in het verhaal. Zijn vertelling bestaat uit de beschrijving van eigen herinneringen en ervaringen die hij zelf meemaakte. De verteller is in het boek aan het woord als het ware een ‘getuige’.

Wat is een *testimonio* precies? De Nederlandse vertaling van *testimonio* is zoiets als ‘getuigenis’. Het zelfstandig naamwoord ‘getuigenis’ verwijst naar een mondelinge vertelling of een document waarin iemand verslag heeft gedaan van iets dat hij heeft waargenomen. Een getuige is iemand die iets waarneemt of heeft waargenomen en dat kan en wil navertellen of kan opschrijven. In de rechtspraak is een ‘getuige’ van belang en noemt men iemand een ‘getuige’ wanneer een persoon als derde in een strafrechtszaak onafhankelijke waarnemingen gedaan heeft van een bepaalde ‘gebeurd feit’. De positie van de lezer van de roman als een *testimonio* is vergelijkbaar met de positie van een jurylid in een rechtszaal (Beverley, 2009:14.)

Het vergeten dat ons wacht laat zich dan wel een roman noemen, maar het is eigenlijk vanuit de definitie van *testimonio* van Beverley en de beschouwing van Alzate geredeneerd, een opgeschreven getuigenis van een indirect slachtoffer van geweld. Alzate is met zijn beschouwing en opinie in zijn column, over deze roman niet een eenling. Mario Vargas Llosa benoemt in een column het boek van Abad Faciolince:

“Es muy difícil tratar de sintetizar qué es *El olvido que seremos* sin traicionarlo, porque, como todas las obras maestras, es muchas cosas a la vez. Decir que se trata de una memoria desgarrada sobre la familia y el padre del autor -que fue asesinado por un sicario- es cierto, pero mezquino e infinitesimal, porque el libro es, también una sobrecogedora inmersión en el infierno de la violencia política colombiana, en la vida y el alma de la ciudad de Medellín, en los ritos, pequeñeces, intimidaciones y grandezas de una familia, un testimonio delicado y sutil del amor filial, una historia verdadera que es asimismo una soberbia ficción por la manera como está escrita y construida, y uno de los más elocuentes alegatos que se hayan escrito en nuestro tiempo y en todos los tiempos contra el terror como de la acción política.” (Vargas Llosa, 2010).

Ten eerste benadrukt Vargas Llosa dat een eenduidige definitie van de roman *Het vergeten dat ons wacht* nauwelijks op gaat, want zoals vele grote literaire werken hebben, kent ook deze roman een veelzijdigheid aan vorm en stijl. Het is namelijk een “hartverscheurende herinnering aan een familie en een vader die vermoord werd” maar tevens een “onderdompeling in de hel

van het politieke Colombiaanse geweld” (Vargas Llosa, 2010). Ten derde typeert Vargas Llosa het boek ook als een “gevoelige en subtiele getuigenis van een kinderlijke liefde”, en dat meer neigt naar een typering van de roman als een subtiele getuigenis van de liefde van een zoon voor een vader (dit is een element in de roman dat meer betrekking heeft op het individuele en persoonlijke leven en herinneringen van de schrijver). Ook benoemt Vargas Llosa de roman als ‘een waargebeurd verhaal dat ook een uitstekende fictie is vanwege de manier waarop het geschreven en geconstrueerd is’ om vervolgens af te sluiten met de volgende omschrijving van de roman: “[...] y uno de los más elocuentes alegatos que se hayan escrito en nuestro tiempo y en todos los tiempos contra el terror como de la acción política” (Vargas Llosa, 2010).

Het boek is tevens een aanklacht of pleidooi tegen het geweld en de terreur als politiek middel. Wanneer geweld en terreur een politiek middel wordt, is de uitkomst duidelijk, een golf van moordaanslagen op publieke figuren en duizenden vaders. Dat is althans hetgeen volgens de verteller waar verslag van wordt gedaan in de roman:

“Zijn geval is niet uniek en misschien ook niet het meest trieste. Er zijn duizenden en nog eens duizenden vaders vermoord in dit land, waar de dood zo welig tiert. Maar hij is een bijzonder geval, dat lijdt geen twijfel en voor mij het meest trieste. Bovendien verenigt hij in zich talloze doden, die we hier hebben moeten verduren.” (Abad Faciolince, 2006:258).

De verteller legt een getuigenis af van de moord op de vader en daarin weerspiegelen de getuigenissen van ‘duizenden vaders’ en ‘talloze doden’. De tekst is dus meer dan een individuele bekentenis van de liefde voor zijn vermoorde vader, als getuigenis heeft hij een groter bereik.

Sandra Morales Muñoz beschrijft het collectieve aspect van de herinneringen van de verteller aan de hand van karakteristieken van de ‘literatura testimonial’: elk type van verhaal, kroniek of roman, waarin op het thematische niveau van het verhaal, de directe of indirecte ervaringen van iemand op een moment van min of meer historische betekenis en historische waarde domineren, en waarvoor wordt geappelleerd aan de literaire middelen zoals:

“En términos generales se entiende la literatura testimonial como un género del que forma parte todo tipo de narración –cuento, crónica o novela- en la que predomine a nivel temático el relato, directo o indirecto, de las vivencias de alguien en un momento de transcendencia más o menos histórica y para cuya elaboración se haya apelado a los recursos de la literatura.” (Morales Muñoz, 2014:284).

Maar wat is volgens Morales Muñoz het daadwerkelijk motief of belang om het te vertellen:

“El hecho de que el testimonial acuda a estos recursos obedece a varias razones ligadas todas a su intención de fondo: acercar or sensibilizar a un amplio público sobre un suceso del cual circula información contradictoria o escasa pero cuyos alcances tienen una trascendencia que sobrepasa lo individual de esa vivencia.” (Morales Muñoz, 2014: 284).

Het feit dat de ervaringen die van historische waarde zijn, worden vertaald naar de literatuur, heeft als consequentie, dat het juist door middel van de literatuur een breed publiek bereikt. Daarnaast heeft de ‘literatura testimonial’ als doel de ervaringen tastbaar te maken om ze zo een overstijgend karakter te geven. De ‘literatura testimonial’ kan bovendien informatie of thema’s oppikken die in de tijden van de ‘La Guerra Sucia’ werden vermeden, uit angst:

“Por esa razón, la literatura testimonial se identifica como una forma particularmente prolífica en tiempos de conflictos políticos o sociales, cuando las vías de expression se ven amenazadas y se buscan medios de denuncia o de simple catharsis personal de una experiencia, la mayor de las veces traumática.” (Morales Muñoz, 2014:284).

Het belang van het vertellen schuilt in het feit dat je via literatuur iets kan uitdrukken dat niet kan worden uitgedrukt of worden vertolkt via de reguliere media als die “middelen en manieren van expressie en meningsuiting worden bedreigt” en onder druk staan:

“Entre sus objetivos está: suplir vacíos o silencios en la información por parte de alguno de los bandos en conflicto, reinterpretar o cambiar el curso de una versión oficial, conectar sucesos que se han presentado como aislados, desenmascarar – través del “enmascaramiento” que permite la ficción- hechos o personas que por diversas razones no se pueden señalar en forma directa al momento de la escritura; y, en últimas, busca advertir o aleccionar al público en general sobre lo sucedido y dejar grabados los sucesos en una memoria colectiva.” (Morales Muñoz, 2014:284).

Morales Muñoz noemt in navolging van Barnet een viertal belangrijke functies of motieven van de ‘literatura testimonial’. Ten eerste is een belangrijke functie van de ‘literatura testimonial’ het vullen van een leemte die is ontstaan door de bewuste onderdrukking van de feiten en het stilzwijgen tijdens een periode van ‘politieke instabiliteit gerelateerd aan een politiek partijenconflict (Morales Muñoz, 2014:288).

Ten tweede kan het herinterpreteren of het veranderen van de geboden informatie van een ‘officieel discours’ of ‘versión oficial’ een belangrijke reden zijn. Dit is ook een manier om een eenzijdig verhaal te weerleggen, op basis van de individuele herinneringen en ervaringen van een historisch moment dat van min of meer historische betekenis of waarde is (Morales Muñoz, 2014:284).

Ten derde noemt Morales Muñoz, het motief van verbinden: individuele gebeurtenissen of individuele ervaringen die vanuit een historisch perspectief of vanuit de ‘version oficial’

misschien los lijken te staan van de ‘gewenste’ representatie van de chronologische loop van de geschiedenis, kunnen via de ‘literatura testimonial’ juist worden verbonden met die representaties (Morales Muñoz, 2014:284). Hierdoor wordt de eenzijdige representatie van de chronologische loop van de geschiedenis, gepresenteerd door een ‘version oficial’ juist weerlegd en weersproken.

Op het moment van opschrijven (het beschrijven van de herinneringen als een vorm van getuigenis) kan dit niet direct worden opgemerkt, maar juist een vastlegging in ‘literatura testimonial’ kan deze dwarsverbanden doen oplichten, en de ‘versión oficial’, die zich haast als een onbesproken waarheid kan presenteren, ontmaskeren. Als laatste noemt Morales Muñoz een essentieel motief van de ‘literatura testimonial’: Deze literatuur moet het grote publiek waarschuwen en informeren over een onrecht dat plaatsgevonden heeft gevonden in het verleden (Morales Muñoz, 2014:284).

In hoofdstuk 1 werd duidelijk over welk onrecht de verteller de lezer wilt informeren. Ik liet hier aan de hand van de historische context de misdaden van de staat en de gevallen van straffeloosheid naar voren komen. In de roman ontbloot de verteller deze misdaden en ‘straffeloosheid’ ten tijde van de La Guerra Sucia. In het taalgebruik van de ‘Mensenrechten’ duidt de term ‘straffeloosheid’ aan ‘het niet berechten en bestraffen van degenen die zich aan schendingen van mensenrechten schuldig hebben gemaakt. De definitie van ‘straffeloosheid’ die Amnesty International handhaaft: “De term ‘straffeloosheid’ (Engels: *impunity*) duidt in het taalgebruik van de mensenrechten op het niet berechten en bestraffen van degenen die zich aan schendingen van mensenrechten schuldig hebben gemaakt” (Amnesty International, n.d.). De belangstelling voor thema’s van de mensenrechten en het sociaal onrecht in de ‘literatura testimonial’ waar de verteller misstanden aan voetlicht wil brengen, kent zijn origine in de literatuurgeschiedenis van de periode van de ‘La Violencia’ in Colombia (Morales Muñoz, 2014:286).

Vanaf 1948 tot en met 1958 vindt de periode van La Violencia plaats (Bushnell, 1994: 280). Volgens Morales Muñoz hebben tijdens deze gewelddadige periode de werken van auteurs zoals journalist en schrijver German Castro Caycedo en van journalist en politicus Alonso Molano veel kenmerken van ‘literatura testimonial’ ondanks dat ze worden gezien als journalistieke werken met een realistische en objectieve stijl (2014:288). Een belangrijk kenmerk van deze werken is de wijze waarop ze gebruik maken van literaire middelen, zoals het opbouwen van spanning in een narratief, om zo in de tekst een noodzaak van vertellen aan te brengen. De schrijvers en journalisten van deze periode schrijven op een journalistieke en

realistische wijze over de nationale toestand van het land, waarin een deel van de bevolking het slachtoffer is geworden van de nationale politieke en sociale onrust:

“La obra de estos autores es muestra de una literatura que, si bien apela a los recursos literarios para elaborar sus relatos, estos están marcados por la urgencia de contar y, más que nada, de denunciar las condiciones de la población vulnerable, dando voz a quienes han vivido en carne propia las consecuencias de un largo y complejo conflicto político y social.” (Morales Muñoz, 2016:288).

De inhoud van deze werken reppen over de sociale ongelijkheid door de enorme urbanisatiegolf, daarnaast geven ze ook gehoor aan de problemen die zijn ontstaan door de drugshandel. Steeds baseren deze werken zich weer op de actualiteit die speelt in de jaren 50, 60 en 70 van Colombia. Een belangrijk element in deze werken is de stem die ze geven aan de kwetsbare laag van de bevolking. Er is sprake van een analogie met deze auteurs in de wijze waarop Abad Faciolince in zijn tekst stem geeft aan de slachtoffers van de het geweld tijdens de ‘La Guerra Sucia’. Ik werkte dit al eerder uit in hoofdstuk 1, waar Fanta Castro in haar artikel de politieke dimensie van de ‘herinnering’ of ‘memoria’ inzichtelijk maakt door middel van de theorie van Joan Carles-Mèlich. Mèlich ziet in de getuigenisliteratuur van overlevenden van de Holocaust, de verteller als een levende ooggetuige die onbewust de stemmen van de vermoorden en gestorvenen meeneemt in de ‘vertelde’ tekst (Mèlich, 2001:116). Het gaat hier dan ook om de vertolking en representatie van het leed van een groep mensen die het niet meer na kunnen vertellen. Er is een noodzaak om het te vertellen, wat als de overlevenden de getuigenis niet overbrengen, wat blijft er dan over van de gruwelijke ervaring van de waarheid van de massamoord op 6 miljoen joden (Mèlich, 2001:14). De getuigenis van de verteller is een belangrijk document dat de herinnering levend en actueel houdt. Toekomstige generaties moeten hiervan op de hoogte blijven, ‘opdat het niet vergeten of verzwegen mag worden’.

“Zijn geval is niet uniek en misschien niet het meest trieste. Er zijn duizenden vaders vermoord in dit land, waar de dood zo welig tiert. Maar hij is een bijzonder geval, dat lijdt geen twijfel, en voor mij is hij het meest trieste geval. Mijn overleden vader deelt een collectieve geschiedenis van geweld met talloze andere (vermoorde) vaders in Colombia.” (Abad Faciolince, 2006:259).

Het is de moord op zijn vader en de moord op zovele anderen waarvan de roman getuige is. De verteller weet ook de individuele herinneringen rondom de getuigenis over te brengen aan de lezer. De literatuurwetenschapper Sandra Morales Muñoz omschrijft de aard van de getuigenis in *Het vergeten dat ons wacht* als volgt:

“Abad Faciolince en El olvido que seremos nos lleva a un conmovedor testimonio de amor al padre asesinado, pero también, y aunque el lector lo quiera dejar de lado,

nos enfrenta a la forma como ese creciente tono de amenazas del que fue víctima su padre, fue el mismo que sufrieron muchos otros "intelectuales" en los años 80 por parte de grupos de extrema derecha. A pesar de los ecos evidentemente sociales que tiene la muerte de Abad Gómez, el narrador no se ocupa explícitamente de ese tema en la novela. Lo que silencia se convierte en una muy aguda denuncia social.” (Morales Muñoz, 2014:304).

De roman als vorm van een *testimonio* maakt het gene wat verzwegen is tijdens de Guerra Sucia’, zichtbaar en verwordt door de verteller een sociale aanklacht. Het verhaal van de moord op de generatiegenoten van zijn vader wordt weer tastbaar gemaakt doordat de verteller zijn vader namelijk niet alleen afstandelijk als een man met een publieke functie beschrijft, maar ook als een liefdevolle en gewetensvolle vader. Die rol van de liefdevolle vader kan ook van toepassing zijn op zijn politieke tegenstanders, en is geen uitzondering voor mensenrechtenactivisten en medici. In deze roman telt elk slachtoffer van het geweld en het persoonlijke leed dat dit met zich meebrengt. Het persoonlijk leed van iedereen is natuurlijk nooit met elkaar te vergelijken, en ieder heeft het recht op zijn verhaal. Het collectieve leed lijkt in eerste instantie niet zwaarder dan het persoonlijke gemis, maar uit het besef dat Héctor als vaderloos slachtoffer in Colombia geen eenling is, blijkt het belang van vertellen en van de roman *Het vergeten dat ons wacht*. Slachtoffers en indirecte slachtoffers, zowel de vermoorden als de nabestaanden in het Colombia van vandaag de dag krijgen nauwelijks ‘genoegdoening’, laat staan dat de daders van de moord op hun vader of moeder, broer, zus, dochter, zoon, vriend of vriendin zijn opgespoord en berecht. De verteller in *Het vergeten dat ons wacht* brengt via de herinneringen van de hoofdpersoon en de vader, de wandaden tijdens deze Guerra Sucia van daders aan het licht. Abad Faciolince doorbreekt de vicieuze cirkel van actie en reactie, wraak en vergelding en spreekt en schrijft over wat er anders ‘verzwegen wordt’ of ‘dreigt te worden vergeten’ in plaats van wrok te koesteren:

“Esto es precisamente lo que ocurre en *El olvido que seremos*. Es el padre que regresa espectralmente a través del fracaso de la escritura metaforizando la injusticia y la impunidad. En vez de recurrir a la venganza Abad Faciolince utiliza las palabras con el valor de veracidad que le permite interpelar a la justicia. Justicia que por cierto había sido imposible, y aún lo sigue siendo, a través de los mecanismos estatales.” (Fanta Castro, 2009:32).

In plaats van zich te beroepen op de wraakgevoelens jegens het onrecht, de onbestrafte daad van moord van de dader, legt Abad Faciolince zich toe op het schrijven als een antwoord op het onrecht en de straffeloosheid, als gevolg van het ontbreken van betrouwbare rechtsmechanismen van een Colombiaanse rechtsorde. De staat blijkt onkundig en

onbetrouwbaar om het recht te doen laten gelden. Abad Faciolince beschrijft de waarheid die door het falen van het rechtssysteem onderbelicht blijft.

2.4 De testimonio en de taak van de Colombiaanse journalistiek

In de woelige sociopolitieke context van Colombia is een onafhankelijke en kritische journalistiek van cruciaal belang. In deze pagina's licht ik de voornaamste functies van de pers toe in deze context om de relatie tussen literatuur, testimonio en journalistiek beter te begrijpen. Dit doe ik aan de hand van een interview met Fidel Cano Correa (zie bijlage). Cano Correa is als hoofdredacteur van *El Espectador* bij uitstek iemand die een belangrijk Colombiaanse instituut vertegenwoordigd. Als hoofdredacteur van de *El Espectador* is hij namelijk verantwoordelijk voor de belangrijke taak van de Colombiaanse journalistiek om miststanden en misdaden aan de kaak te stellen. Cano Correa staat in een Colombiaanse journalistieke traditie waarbij de persvrijheid voortdurend moet worden bevochten, door steeds te blijven berichten over die misstanden met oog voor het behoud van een vrije democratie, ook als er met de dood wordt bedreigd. Tijdens de Guerra Sucia, gedurende de jaren 70 en 80 heeft de Colombiaanse journalistiek en in het speciaal *El Espectador* een belangrijke rol gespeeld wat betreft het ongecensureerd informeren van de burger. Cano Correa is familie van de vermoorde Guillermo Cano Isaza en van Fidel Cano Gutiérrez, de oprichter van de *El Espectador*. In 1987 schreven familieleden van Cano Correa na de moord op Cano Isaza het openingscommentaar van de krant van 26 augustus met de titel "*La escalada del crimen*" waar de moord op Héctor Abad Gómez (de vader van Héctor) uitvoerig werd beschreven. De journalisten beschrijven hierin ook het fenomeen van Guerra Sucia als belangrijkste oorzaak. Cano Correa spreekt nu vanuit deze belangrijke overgeleverde journalistieke familietraditie binnen het instituut *El Espectador*. Heden ten dage kent *El Espectador* het project *Colombia 2020* dat in samenwerking met de Europese Unie een platform biedt voor journalistiek, pedagogiek en educatie over een naoorlogse samenleving. De officiële site van *Colombia 2020* is een belangrijk nieuwskanaal dat als platform bedoeld is voor een educatieve en journalistiek informerende campagne:

"Una campaña pedagógica y periodística para el posconflicto que pretende servir de escenario de discusión para la construcción de país desde las regiones. Para cambiar las narrativas impuestas durante décadas de conflicto armado y pensar cómo queremos ver a la sociedad colombiana después de la guerra"(n.a, 2016).

Cano Correa vertegenwoordigd als hoofdredacteur ook dit platform waar ruimte is voor discussie over hoe de collectieve herinnering van het geweld en het land kan worden weer geven in de Colombiaanse geschiedenis. Deelnemers in deze discussies zijn internationale en Colombiaanse wetenschappers, politici, journalisten, schrijvers en kunstenaars. Ook worden

vertegenwoordigers van de Colombiaanse bevolking hierbij betrokken. Met name is er ruimte voor de overleveringen van verhalen van slachtoffers van het geweld tijdens de Guerra Sucia en tijdens de jaren van de Guerrilla-oorlog. Tegen de achtergrond van deze Colombiaanse journalistieke en maatschappelijke context onderzoek ik de journalistieke bevindingen van Cano Correa in relatie tot *testimonio*. De *testimonio* stelt misstanden aan de kaak die de waakhondfunctie van de journalistiek kan bekrachtigen. Daarnaast kan de *testimonio* de misstanden beschrijven als de journalistiek dat in tijden van autocensuur of censuur niet is gelukt of heeft kunnen doen. Cano Correa noemt twee functies van de journalistiek: het informeren van de burger over de misdaden en de straffeloosheid en het blootleggen van de waarheid, en de noodzaak van vertellen over dat wat verzwegen wordt.

De relevantie van de journalistiek is volgens Cano Correa het bieden van context en de lezer tot actie aan te zetten. Dat is moeilijk in gebieden zoals in de Cauca waar het conflict van de FARC en ELN de boventoon voert. Cano Correa vindt dat de lezer politiek actief moet zijn zich maatschappelijk betrokken op moet stellen. De ontwikkeling van Colombia staat op het spel en daar heeft de El Espectador een belangrijke functie in:

“We willen onze lezer achtergrond en context bieden. Wij proberen de lezer wel tot actie aan te zetten. Onze lezers zijn politiek actiever en meer betrokken dan de gemiddelde Colombiaan om het maar eens plat te zeggen.[...] de ontwikkeling van Colombia staat op het spel. Onze taak is informeren en die taak vat ik niet licht op.”(F. Cano Correa, personal communication, augustus 30, 2015).

Hier trek ik een parallel tussen de invulling van de journalistiek volgens Cano Correa en de vormgeving en inhoud van de schrijver van de roman, ook in *Het vergeten dat ons wacht* wordt veelvuldig gerefereerd aan de politiek historische context:

“Gelukkig kwam op dat moment een liberale president, López Michelsen, aan de macht. Mijn vader, die jaren eerder actief was geweest in de Liberale splinterpartij onder leiding van López, de MRL (liberaal-revolutionaire beweging, had nu een bondgenoot in de top van de regering.”(Abad Faciolince:2006:184).

Het is literatuur met een dubbele strekking: Aan de ene kant is het individuele en subjectieve aspect van het van de verteller aanwezig en aan de andere kant het politieke en maatschappelijke betrokken. Deze zinssnede is haast een vorm van *New Journalism*⁶ waar de persoonlijke,

---

⁶ De stroming van de New Journalism wordt door Encyclopaedia Britannica omschreven als een journalistieke en ‘literaire stroming’ die zijn hoogtij beleefde rond 1960 en 1970. Het genre van New Journalism zocht de grenzen op van journalistiek en betrok daarbij de literatuur. Daarnaast combineerde deze nieuwe vorm van journalistiek, journalistiek onderzoek met literaire technieken, zoals het opbouwen van een spanning en het verwerken van een plot in een journalistiek verhaal. In de artikelen die onder de invloed van New Journalism werden geschreven, hadden de schrijvers een eigen stem en hadden ze de personages betrokken in levendig beschreven scènes en dialogen. Hiermee braken ze met de traditionele journalistiek en

betrokkene schrijver van een gebeurd en beschreven nieuwsfeit zich literaire technieken aanmeet om ook het verhaal zo persoonlijk mogelijk te maken. In die zin staat deze roman als een vorm van *testimonio* haaks op de objectiviteit die de journalistiek tracht te waarborgen. Toch legt *Het vergeten dat ons wacht* een sterke nadruk op de beelden van martelingen en geweldsdaden. In de roman plaatst de verteller zichzelf steeds net zoals de journalist in een politieke historische context wanneer het de zaken van het beschrijven van geweld en onrecht betreft. Een parallel met de taak van de journalistiek is dan volgens Cano Correa het beschrijven van de misstanden en het proces in het waarborgen van mensenrechten:

“Mensenrechten is/zijn belangrijk, hetzelfde geldt voor de vredesonderhandelingen. Wat gaat er goed en wat gaat er fout. Waar zijn er voortdurend conflicten en waar gaat het mis met de vrijheid, de vrijheid van de burger[...] Geweld is nog steeds aan de orde van de dag. Vrouwen worden veel mishandeld. Zij zijn vaak het slachtoffer van de strijd tussen leger, maffia en drugskartels. Het is een land vol conflicten en er is veel te doen in de illegaliteit. Drugshandel, mensensmokkel, noem maar op.” (F. Cano Corraeo, personal communication, augustus 30, 2015).

Cano Correa haalt hier wederom een belangrijke functie aan van de journalistiek die binnen de actuele Colombiaanse maatschappij nog steeds zeer urgent is: Het informeren en het schrijven over het geweld tegen vrouwen, maar ook het geweld tegen Colombiaanse burgers afkomstig van het leger, maffia en drugskartels. Het geweld is de angel in de Colombiaanse maatschappij die ook gedurende de vredesonderhandelingen en andere ontwikkelingen voortdurend de kop opsteekt. De polarisatie zoals die tijdens de Guerra Sucia tussen diverse politieke actoren speelde en steeds weer opdoemde, keert vandaag de dag weer terug in de Colombiaanse maatschappij. Het belang van de journalistiek is volgens Cano Correa het beschrijven van de waarheid en het bewaken van de persvrijheid. Cano Correa wil dat de journalist niet gebukt gaat onder de angst van de bedreigingen van het geweld. De journalist moet blijven durven publiceren:

“Ik wil vooral die sterke journalistieke bevlogenheid om de waarheid te achterhalen en dat ook te durven schrijven erin houden, evenals de diepgang van artikelen” (F. Cano Correa, personal communication, augustus 30, 2015).

Dit is een belangrijke doel van de journalistiek. De journalistiek moet door durf en publicatiedrift de journalistiek zelf in stand blijven houden. Het gaat hier om een belangrijke

---

weken ze erg af van de institutionele stem ervan. De Vertegenwoordigers en aanjagers van deze stroming waren Tom Wolfe(1930-2018), Truman Capote (1924-1984) en Gay Talese (1932). Zie referentie in Bibliografie: (Fakazis, n.d)

voorwaarde voor het voortbestaan van de democratie en de vrije samenleving: openheid en transparantie (Koetsenruijter, van Hout, 2014: 11). Zonder kritische media is een land slecht af, laat Cano Correa weten:

“Inderdaad in een land zonder media, of kranten is veel slechter af. Dan negeren we de realiteit en brengen we de situatie in een occult hoekje. We zijn er ook voor de zichtbaarheid, zodat iedereen weet dat er een krant bestaat en dat er media zijn. Mensen kunnen feiten niet verdoezelen of denken dat ze er ongezien mee weg komen” (F. Cano Correa, personal communication, augustus 30, 2015).

Een gelijkenis met de invulling van de inhoud van journalistiek volgens Cano Correa met de roman is de wijze waarop de verteller in de roman de zaken die in een ‘occult hoekje’ dreigen te belanden, alsnog extra scherp te beschrijft. De verteller stelt zich op als een getuige die er voor wil zorgen dat de ‘situatie zoals de verteller het beleefd vanuit de ogen’ de lezer kosten wat het kost ervan vergewist. Achter deze drijfveer schuilt het motief van het in woorden willen vertellen wat er gebeurd is om een ‘schreeuw om gerechtigheid’ te articuleren, die anders, in veelvoorkomende gevallen, omslaat in wrok, haat of woede.

De schrijver van een *testimonio* kan als ervaringsdeskundige van het geweld, zijn persoonlijk leed delen met de lezer. De historische feiten die de schrijver beschrijft worden omringd met het verhaal van slachtoffers, de nabestaanden, waardoor het leed tastbaar wordt maar ook zichtbaar wordt hoe geweld een familieleven en het maatschappelijk leven ontwricht. De urgentie van het ‘vertellen’ wordt zo duidelijk. Het herinneren en het navertellen van de getuigenissen zorgt ervoor dat lezer niet onverschillig blijft tegenover enorme aantallen van misdaden en straffeloosheid. Cano Correa verwijst naar de fnuikende onverschilligheid bij journalisten die grote misdaadcijfers en grote aantallen van gevallen van straffeloosheid teweeg kunnen brengen:

“Aan de andere kant is het onaanvaardbaar dat journalisten onverschillig blijven voor het feit dat er in de periode na 1948 in tien jaar tijd 300.000 mensen op gewelddadige wijze zijn omgekomen.” (F. Cano Corrao, personal communication, augustus 30, 2015).

Het is deze onverschilligheid die door de verteller in *Het vergeten dat ons wacht* met man en macht wordt aangevochten en bestreden. De verteller ziet het gevaar in het vergeten en het zwijgen (Abad Faciolince, 2006:250). Hier is de functie van de journalistiek te lokaliseren bij het bestrijden van de autocensuur.

Cano Correa noemt die belangrijke functie van de journalistiek: het zorgvuldig bewaken en behouden van persvrijheid door niet te wijken voor bedreigingen en beknottingen door de overheid, of welke partij dan ook. De journalistiek moet onafhankelijk de burger kunnen blijven informeren met een zo goed mogelijke kennis van de waarheid omtrent nieuwswaardige ‘gebeurtenissen’. De *Testimonio* kan juist gebeurtenissen beschrijven die in de journalistiek in eerste instantie niet als nieuwswaardig worden ervaren. Daarnaast kan de *Testimonio* belangrijke en ernstige feiten die door de journalistiek niet zijn genoteerd, alsnog beschrijven en publiekelijk kenbaar maken. Dat maakt de *Testimonio* zeer relevant wanneer het gaat om gevallen van straffeloosheid en misdaden van de staat. De verteller in de roman kan alsnog met terugwerkende kracht de misdaden zoals die beschreven worden in hoofdstukken 35, 40, 41, 39 aan het licht brengen. De *Testimonio* is een manier om onder censuur en autocensuur vandaan te komen. Cano Correa geeft aan dat hij nauwelijks kan ontkennen dat hij als hoofdredacteur in de journalistiek met censuur en autocensuur te maken krijgt:

“Ik ga niet ontkennen dat er wel degelijk sprake is van een zekere autocensuur. In Colombia met alle geschiedenis die we als journalisten kennen, zijn we zeker op onze hoede. Maar onze journalisten hebben wel moed. Het is vooral in deze regio dat we ons in zekere zin toch veilig voelen. U bent door een behoorlijke beveiliging geweest voordat u mij kon interviewen. Er zijn regio’s waar totaal geen veiligheid is, zoals in de Cauca. Dat zijn vrijplaatsen voor de misdaad en alles wat daarbij hoort.” (F. Cano Corraeo, personal communication, augustus 30, 2015).

Cano Correa beschrijft hier de vorm van autocensuur die de Colombiaanse journalistiek bedreigt. Het is een soortgelijke vorm van autocensuur die ik beschreef in hoofdstuk 1, die opkomt wanneer het geweld grote vormen aanneemt in de vorm van een Guerra Sucia, wanneer het geweld ‘het middel’ is geworden om politieke tegenstanders te overrulen of kalt te stellen (“Guerra Sucia”, 1987). Die vorm van autocensuur is steeds het gevolg van ‘reële bedreigingen’ en moordaanslagen op burgers, publieke figuren en journalisten geweest: De Colombiaanse geschiedenis kent de moordaanslag op de hoofdredacteur Guillermo Cano Isaza maar bijvoorbeeld ook de moord in 1984 op de minister van justitie Rodrigo Lara Bonilla en talloze andere publieke figuren, ambtenaren, journalisten en mensenrechtenactivisten (“El horror de Pablo Escobar”, 2010). Juist dan is de journalistiek van levensbelang: als ambtenaren van de staat en publieke figuren hun mond niet meer open durven doen wie stelt dan de

mistanden aan de kaak. Dan hebben misdadigers en geweldplegers een ‘vrijplaats’ zoals Cano Correa de situatie in de Cauca⁷ omschrijft:

“Daar is geweld en terreur aan zet. Die maffia beheert vaak ook wat er naar buiten komt. Ze bedreigen de journalisten, politici en ambtenaren of persen ze af. Het is belangrijk dat we journalisten beschermen, maar ook de persvrijheid.” (F. Cano Correa, personal communication, augustus 30, 2015).”

In deze zin heeft de roman als een vorm van *Literatura Testimonial* niet kunnen voorkomen dat er gezwezen werd over de mistanden tijdens jaren 70 en 80 en dat de Colombiaanse burgers ondanks het aankloppen bij de rechterlijke macht met straffeloosheid te maken hebben gehad. Ook is de dood van Héctor Abad Gómez, de vader van de verteller en auteur niet voorkomen, maar deze roman zet de noodzakelijke traditie van het blijven ‘vermelden’ en publiceren van mistanden voort. Dit om te voorkomen dat de autocensuur en censuur over de periode van de Guerra Sucia in het algemeen toeneemt en dat misdaden daden worden verzwegen en vergeten. In het censureren van misdaden en het niet vervolgen van misdaden ligt een volgende zaak van straffeloosheid en een ernstige misdaad besloten. De kans dat net zoals in de Cauca het geweld en de terreur aan zet blijft is dan groot. De verteller neemt parallel aan de journalistiek haast een activistische rol aan zoals de vader Abad Gómez. De verteller die in *Het vergeten dat ons wacht* die over de misstanden schrijft, en verteller en slachtoffer van geweld als een ervaringsdeskundige draagt bij aan de persvrijheid of en aan de volledigheid van een collectie geheugen waarin de eenzijdige nationale geschiedenis ook wordt weersproken.

Cano Correa ziet in Abad Faciolince een schrijver die een belangrijke wisselwerking tussen literatuur, geschiedenis in gang zet:

“Ik denk dat de literatuur gedurende vele jaren het geweld de rug toe heeft gekeerd. Dat is nu aan het veranderen, er is een ander mechanisme aan het ontstaan. Een andere wisselwerking tussen geschiedenis, literatuur en het schrijven. Ik denk niet dat de Colombiaanse literatuur moet fungeren als activist. Geen van onze schrijvers is een activist, ook Abad niet. Ze willen zich juist losbreken uit alle conforme gedachten. Ze vinden na-vertelling belangrijk. Ze zijn betrokken bij de ellende die het land heeft gekend. Met betrekking tot het boek van Abad spreek ik liever over een literatuur vanuit de ziel. Hij heeft zijn vader verloren, en dit spreekt anderen en zijn generatiegenoten aan.” (F. Cano Correo, personal communication, augustus 30, 2015).

Cano correa geeft hier een interessante interpretatie van de schrijver als non-conformist maar iemand die zich wel inzet voor het navertellen. Bij de analyse van de verteller zien we dat de

---

⁷ Departement in het zuidwesten van de republiek Colombia

verteller een noodzaak voelt om het onrecht, de misstanden en de misdaden aan de kaak te stellen. Deze noodzaak dwingt de schrijver en verteller niet tot een vorm van politiek activisme maar toch heeft het door collectieve strekking van de inhoud van het narratief een maatschappelijke impact gehad. Die maatschappelijke impact is volgens Cano Correa niet terug te vinden in een politiek activisme van de schrijver maar in het huidige publieke debat en in de huidige journalistiek, waar in dialoog wordt gegaan met deze roman als *testimonio* van het tijdperk van de Guerra Sucia gedurende de jaren 70 en 80. Het boek heeft de discussie over slachtoffer en daderschap aangezwengeld. Dit verdient verder onderzoek naar de roman als een vorm van *testimonio* waarin niet alleen het onrecht en het sterke persoonlijke leed van de slachtoffers naar voren komt maar ook de verzoening tussen daders en slachtoffers zichtbaar wordt.

3. Analyse Roman

In hoofdstuk 2 onderzocht ik hoe de herinneringen van de verteller een politieke en ethische implicatie hebben. Het beschrijven van de herinnering in *Het vergeten dat ons wacht* is een politieke daad, doordat de in eerste instantie afwezige herinneringen aan misdaden en aan historische gebeurtenissen weer actief worden beleefd door de lezer en de schrijver (Fanta Castro, 2009: 29). De verteller laat de persoonlijke geschiedenis van Abad Faciolince deel uit maken van een collectieve geschiedenis: Het opschrijven van de herinnering is een strategie om die herinnering en de stem van de slachtoffers daadwerkelijk te kunnen verankeren in het collectieve geheugen (Facio-Lince, 2014: 12). Het nationale geheugen, zoals ik uiteenzette in 2.2, is een verzameling aan representaties van de geschiedenis erkend door de autoriteiten van een natie. De nationale herinnering geeft altijd maar slechts een representatie van de geschiedenis weer en er ontbreken in allerlei belangrijke individuele, persoonlijke herinneringen en geschiedenissen van de burgers van een natie. Ik ga in op de herinneringen van de verteller die de ‘officiële geschiedenis’ weerspreken en bekijk op ‘welke wijze’ de verteller de lezer in contact brengt met de herinneringen en getuigenissen aan de verzwegen misdaden van de staat in *Het vergeten dat ons wacht*. Het opschrijven van deze herinneringen is een politieke daad en confronteert de lezer met de verzwegen geschiedenis. Via het personage van de vader wordt duidelijk hoe de overheid de verantwoordelijkheid heeft ontlopen om de misdaden tegen te gaan of te vervolgen. De verteller laat via zijn eigen herinnering, door middel van een beschrijving van de vader in de derde persoon, zijn activiteiten als vertegenwoordiger van het comité van de mensenrechten aan de oppervlakte komen.

3.1 De verteller in de roman

De verteller gaat in *Het vergeten dat ons wacht* in op de historie van de jaren 70 en 80, en dat doet dat aan de hand van zijn eigen ervaringen: Namelijk de periode voorafgaand aan de moord op zijn vader. Hij betreft daarin de geschiedenis van die periode maar ook zijn gevoelens ten op zichte van die gebeurtenissen en de rol die de vader daarin speelde. De rol of functie van de verteller hier is het vertellen van een verhaal over zijn eigen leven dat zich afgespeeld heeft binnen de historische context van de Guerra Sucia. Dit verhaal krijgt vanwege het persoonlijke karakter ervan een betekenis binnen de nationale geschiedenis en context in Colombia van die periode. De verteller drukt een persoonlijk stempel op de herinneringen aan historische gebeurtenissen, maar laat de lezer ook via het personage van de vader direct in contact komen met de deze gebeurtenissen.

Op het tekstniveau is het hoofdpersoonage van *Het vergeten dat ons wacht* een intradiëgetische verteller, die schrijft vanuit zijn eigen beleavingswereld (Rodriguez-Carranza, 2005:39). De verteller maakt zich in het hoofdstuk 40 ondergeschikt aan het personage van de vader door te veranderen van de eerste persoon naar de derde persoon. Het is alsof de verteller versmelt met de beleavingswereld van zijn vader. Dit bekrachtigt de herinneringen en getuigenissen, want het is alsof je in de schoenen van de vader staat die de dood zelf in de ogen gekeken heeft. De lezer ervaart het zoals de vader het heeft ervaren. Het standpunt van de verteller is vermengd met het standpunt en beleavingswereld van zijn vader. Op deze wijze kan de verteller zichzelf als personage in de vertelling, dienstbaar maken aan de getuigenissen die in feite worden gefocaliseerd vanuit de vader. De herinneringen zijn geloofwaardiger en indringender als we ze vanuit het personage van de vader ervaren en getuige is geweest van een misdaad, maar het niet meer na heeft kunnen vertellen. De verteller is eigenlijk na de dood van zijn vader een verlengstuk van hem, om alsnog een getuigenis af te kunnen leggen van de moord. Daarnaast heeft de vader als publiek figuur zelf de documenten van slachtoffers van gruwelijke martelingen onder ogen gekregen. We krijgen als lezer zo een sterke verbinding met de vergelijkbare misstanden uit het verleden die de vader juist onderzocht. De verteller stelt zo zijn eigen slachtofferschap niet centraal maar bekijkt deze vanuit het perspectief vanuit zijn vader, die die misdaden en geweldsdaden juist publiekelijk aanklaagde en bestreed. De verteller ontdekt gaandeweg het proces van herinneren via het personage van zijn vader, de drijfveer van zijn vader om zich steeds tegen het geweld uit te spreken.

Het afwisselen van de eerste persoon naar de derde, zijn vader als een getuige beschrijven en ook door zijn ogen kunnen kijken, en zo terugblikken en een behoorlijk, nauwkeurig beeld kunnen krijgen van die misdaden. Door het afwisselen van de eerste persoon naar de derde persoon komt de focus te liggen op de ervaringen vanuit de vader. Een omschrijving van de term focalisatie van Korsten is van toepassing op de wijze van vertellen in *Het vergeten dat ons wacht*. De term focalisatie wordt door Korsten omschreven als een term die de ‘totale zintuiglijke ervaring in teksten dekt’:

“Het woord ‘focus’ dat schuilgaat in focalisatie kan de impressie geven dat focalisatie enkel of vooraf kijken betreft. Maar niets voor niets heb ik het steeds over ervaring. Het gaat bij focalisatie om de totale zintuiglijke ervaring in teksten, dus om ruiken, voelen, horen, proeven, kijken, en om het zesde zintuig: aanvoelen.” (Korsten, 2009:229).

Het is deze totale zintuiglijke ervaring die de herinneringen en getuigenis werkelijk en levendig maken. Er ontstaat een directe relatie tussen de lezer en het gewelddadige verleden

van de Guerra Sucia. De verteller in *Het vergeten dat ons wacht* schakelt op pagina 216 in het hoofdstuk *Rechtdoorzee en Humaan* van de eerste naar de derde persoon, naar het personage van zijn vader die dan focaliseert:

“Een daarvan, waarin hij zich keert tegen martelingen en dat gepubliceerd werd kort nadat een vriend en leerling van hem door het leger in Medellín gevangengenomen en gemarteld was, is vooral hard en moedig. ‘Ik stel hier, ten overstaan van de president van de republiek en zijn ministers van Oorlog en Justitie, en ten overstaan van de procureur-generaal van het land, de “ondervragers” van het bataljon Bomboná van de stad Medellín in staat van beschuldiging wegens fysieke en psychische marteling van de gevangen van de IVde Brigade.” (Abad Faciolince, 2006:216).

We beleven in dit fragment als lezer de aanklacht en de strijd tegen het geweld en de martelingen in de Colombiaanse samenleving vanuit de het personage van de vader. Als lezer wordt je zo in verbinding gebracht met de directe ervaring van de vader met een maatschappelijke realiteit van de jaren 1978-1987. Het fragment betreft een beschuldiging in de tegenwoordige tijd van de vader aan het adres van de President van de republiek Colombia, de ministers van Oorlog en Justitie en de procureur-generaal. De verteller stelt zich hier in dienst van deze door de vader geuite beschuldiging en de beschrijvingen van de tenlasteleggingen en aanklachten die hij aan voeten legt van de overheidsinstanties ervaren we vanuit de ‘totale zintuigelijke ervaring’ van de vader. De beschrijvingen van de ten laste leggingen zijn uitvoerig en nauwkeurig beschreven alsof de vader de misdaden nauwkeurig heeft kunnen observeren:

“Ik beschuldig hen ervan dat zij de gevangenen, geblinddoekt en geboeid, dagen en nachten achtereen midden in een vertrek lieten staan en hen onderwierpen aan lichamelijke en geestelijke kwellingen van een uiterst geraffineerde wreedheid, zonder dat ze ook maar even op de grond mochten gaan zitten, zonder te slapen, terwijl ze hen op verschillende plekken van het lichaam schopten en sloegen, hen beledigden, hun de kreten lieten horen van de andere gevangenen in de naburige cellen, alleen hun blinddoek wegnamen opdat ze zagen hoe ze zogenaamd hun echtgenotes verkrachtten[..].” (Abad Faciolince, 2006:216).

Het zijn meer getuigenissen dan introspectieve observaties waarbij het personage van de vader zeer diep ingaat op zijn gevoelsleven. De ‘totale zintuigelijke ervaring’ heeft nadrukkelijk betrekking op de visuele waarneming.

De verteller brengt ons via de visuele waarnemingen van de vader op de hoogte van deze steeds onderbelichte zaken, zoals de martelingen (dat blijkt uit de verontwaardiging van de verteller en van het personage van de vader) en misdaden die op grote schaal georganiseerd werden door de staat. Deze misdaden zijn niet zoals de nationale historische herinneringen verankerd in het nationale geheugen. Het zijn individuele gevallen van individuele slachtoffers

van martelingen, en moorden op studenten en Colombiaanse burgers (Abad Faciolince, 211:2018). Juist deze onderbelichte misdaden leggen gewicht in de schaal van het vertellen: De noodzaak is het onrecht en de straffeloosheid en het onverwerkte leed van de slachtoffers.

De verteller beschrijft hoe zijn vader de situatie omschreef als een ‘Epidemiologie van het geweld’. De verteller vertolkt in de derde persoon hoe de vader het van belang achtte dat de mensenrechten werden verdedigd want deze werden immers op grote schaal geschonden. Dat is de collectieve herinnering waaraan de verteller aan refereert. De blik van de verteller is juist naar buiten toe gericht naar de Colombiaanse maatschappij van de jaren 70 en 80, terwijl in eerdere herinneringen de verteller juist introspectief is, en zijn gevoelens ten op zichte van zijn vader beschrijft, in de jaren voorafgaand aan zijn dood (Morales Muñoz, 2016:287). Die beschrijvingen zijn meer op het individu gericht, maar deze individuele uitingen maken de ‘getuigenissen’ die omgeven zijn met de tragiek en rouw van de slachtoffers, extra tastbaar en invoelbaar. Daardoor krijgt het individuele relaas een collectieve betekenis. Als het geweld dat op een ‘epidemie’ begint te lijken zoveel stuk maakt ook in het individuele leven, en als blijkt dat de waarheid daarover nooit wordt verteld en wordt onderzocht door de staat, die medeverantwoordelijk is voor het ‘politieke geweld’ en ‘martelingen’, dan blijken deze herinneringen van de verteller, een brug te slaan tussen het ‘persoonlijke’ en het collectieve een noodzaak:

“Tegen dat alles hielpen geen inenting: het enige wat hij kon doen was praten, schrijven, uitleggen hoe en waar de slachtpartijen ontstonden, en van de staat eisen dat die wel iets deed om de epidemie te stoppen, wél met behulp van het geweldsmonopolie, maar binnen de regels van de democratie en zonder de aanmatigende wreedheid van de criminelen die de overheid beweerde te bestrijden.” (Abad Faciolince, 2006:208).

Het zou een symbolische tweede dood van de vader betekenen, om als verteller alleen terug te vallen op de introspectie van het slachtofferschap en zo aan het stilzwijgen en de dreiging van het vergeten toe te geven. Het zou het verlies betekenen in de strijd die zijn vader voerde tegen het geweld en de straffeloosheid, als de verteller zich niet met een stem die over de dood van zijn vader heen heerst, in dit boek uitsprak tegen het nog steeds voortdurende geweld en de straffeloosheid en schendingen van de mensenrechten in Colombia.

3.2 De verteller als getuige van onrecht

In hoofdstuk 2 verkende ik al de betekenis van *testimonio* van Beverley's definitie en de kenmerken van 'literatura testimonial' van Morales Muñoz. Aan de hand van de kenmerken van de *testimonio* en 'literatura testimonial' van Beverley en Morales Muñoz onderzoek ik hoe de verteller in de roman de getuigenis laat spreken over de straffeloosheid en de schending van de mensenrechten. In hoofdstuk 35, 39, 40 en 41 klinkt de 'clamor de justicia', de schreeuw om gerechtigheid binnen een context van moedwillig vergeten en zwijgen. De verteller laat in deze hoofdstukken zien dat er zaken moedwillig worden achtergehouden en haalt aspecten naar boven die dreigen vergeten te worden

De *testimonio* ontleent autoriteit aan de veronderstelling dat de verteller ervan, iemand is die wat hij vertelt, daadwerkelijk heeft ervaren en beleefd. Het schrijven over deze ervaringen is het afleggen van een 'getuigenis' of het verslag leggen van deze gebeurtenissen. Ik analyseer in dit hoofdstuk het personage van de vader, beschreven in de derde persoon. De vader focaliseert en dat maakt het mogelijk om de situatie waarin de vader zich als publiek figuur bevond, tijdens de Guerra Sucia te ervaren of te beleven zoals het was. De verteller weet op deze wijze een getuige te geven van de werkwijze van zijn vader als vertegenwoordiger van de rechten van de mens en door de ogen van de vader aanschouwen we beelden, situaties en documenten die betrekking hebben op misdaden zoals de martelingen op studenten en de Colombiaanse burgers.

De verteller beschrijft in de derde persoon hoe de vader in het jaar van zijn dood 1987, nauwkeurig de documenten met foto's en beschrijvingen van de martelingen van gevangenen, studenten en burgers. De roman raakt daarmee aan de kenmerken van de 'literatura testimonial' die Muñoz Morales noemt. De roman spreekt zich uit tegen een officieel discours, waarin de natie Colombia in zijn officiële verhaal onder druk van een 'regering' bewust, maar ook de burger onder druk van de 'cultuur van angst' tijdens een Guerra Sucia heeft geprobeerd aspecten van die 'gewelddadige periode' te doen vergeten, waardoor er leemtes en 'stiltes' zijn ontstaan.

Een belangrijke gebeurtenis waarvan de verteller de lezer op de hoogte wilt brengen is het onrecht en de straffeloosheid in de Colombiaanse samenleving ten tijde van de Guerra Sucia. Een onrecht zoals de nooit veroordeelde moord op de vader van Abad Faciolince. Een belangrijk onrecht wordt bijvoorbeeld door de verteller in de roman *Het vergeten dat ons wacht* nauwkeurig beschreven in hoofdstuk 40, waarin de verteller een reconstructie van de moord beschrijft die hij zelf heeft opgesteld op basis van wat ooggetuigen hem hebben verteld:

“Wat er daarna gebeurde heb ik niet gezien, maar ik kan het wel reconstrueren aan de hand van wat een paar ooggetuigen me hebben verteld, of wat ik heb gelezen in dossier 319 van de Eerste Ambulante Rechter van Instructie betreffende het delict van de moord/doodslag en het toebrengen van lichamelijk letsel, dat op 26 augustus 1987 werd geopend en een paar jaar later gesloten, zonder een verdachte of arrestant, zonder enige opheldering, zonder enig resultaat.” (Abad Faciolince, 2006:244).

In een juridische taal, zeer feitelijk en droog beschrijft Abad Faciolince de stand van zaken rondom de moordzaak van zijn vader. Hij zal een getuigenis afleggen, alsof hij zelf bij de aanslag van zijn vader aanwezig is geweest. Maar uit het hierboven gegeven fragment weten we dat hij zich slechts inbeeldt dat hij bij de aanslag op zijn vader is geweest en dat hij daaruit heeft geput voor de beschrijving van de moord op zijn vader. Het is alsof hij door de ogen van zijn vader, de aanslag op hem, waarneemt:

“Hij ziet geen sporen, maar hij hoort haastige voetstappen op hem toe komen en een hijgende adem die in zijn nek lijkt te blazen. Hij slaat zijn ogen op en ziet het boosaardige gezicht van een moordenaar, hij ziet steekvlammen uit de loop van het pistool, hij hoort op hetzelfde moment de schoten en voelt een klap tegen zijn borst, die hem omverwerpt.” (Abad Faciolince, 2006:245).

Het is deze observatie van een toedracht van een moord die typisch is voor de wijze waarop de verteller de lezer steeds op de hoogte brengt van het verleden van de ‘La Guerra Sucia’. Het is zoals de verteller zelf benoemt, een van de belangrijke motieven van ‘literatura testimonial’:

“Zijn moordenaars lopen nog vrij rond, met de dag worden ze machtiger, en met mijn handen kan ik ze niet aan. Alleen mijn vingers, die de ene toets na de andere indrukken, kunnen de waarheid vertellen en deze kond van de onrechtvaardigheid. Ik gebruik hetzelfde wapen als hij: woorden. Waarvoor? Nergens voor, of voor het meest simpele en essentiële: opdat de wereld het weet.” (Abad Faciolince, 2006: 258).

In deze tekst wordt het onrecht dat hier is geschied namelijk, de misdaad, de aanslag op het leven van Héctor Abad Gómez, en op Leonardo Betancur, vastgelegd in literatuur in de vorm van een reconstructie van een getuigenis. De verteller vermeldt dat het dossier een paar jaar na de moord “zonder een verdachte of arrestant, zonder enige opheldering, zonder enig resultaat” (Abad Faciolince, 2006:244) werd gesloten.

De hoge mate van straffeloosheid en het onrecht floreren tijdens de periode van 1977-1987 van de Guerra Sucia, waarvan de cijfers van de Sociedad Interamericana de Prensa, blijk hebben gegeven: “CONSIDERANDO que de 145 homicidios ocurridos desde 1977, solo ha habido condenas en 20 casos; y que, desde esa fecha, según la Fundación para la Libertad de Prensa (FLIP), han prescrito 70 de estos casos.” (Sociedad Interamericana, 2016).

Slechts in twintig van de 145 gevallen werden de daders in een moordzaak veroordeeld volgens de gegevens die werden gepresenteerd tijdens de 72e Asamblea General in México stad. Deze grote mate van straffeloosheid blijft tot ver in de twintigste eeuw voortduren. In het volgende fragment wordt de lezer door de verteller op de hoogte gebracht van een gelijke vorm van straffeloosheid en het schenden van de Mensenrechten en beschrijft haarfijn hoe het rechtssysteem heeft gefaald dit te bestrijden, en hoe de verantwoordelijke voor dit dossier heeft nagelaten een dader op te sporen:

“Dat onderzoek, dat ik nu twintig jaar later lees, lijkt meer op een oefening in verdonkeremanen en een medeplichtige poging doen tot bevordering van straffeloosheid dan een serieus onderzoek. Het volstaat te zeggen dat een maand na het openen van de zaak de vrouwelijke rechter met verlof werd gestuurd en dat functionarissen uit Bogotá van nabij het onderzoek kwamen volgen, dat wil zeggen voorkomen dat er een serieus onderzoek plaatsvond.” (Abad Faciolince, 2006:244).

Daarnaast blijkt uit het fragment dat er sprake geweest is van ‘obstructie van de rechtsgang’. Er is nauwelijks een poging gedaan tot een juiste, legitieme, rechtvaardige, gerechtelijke afwikkeling van deze moordzaak. Het gaat hier om drie zichtbare belangrijke motieven van de ‘literatura testimonial’ die ik in hoofdstuk 2 aan de hand Morales Muñoz bloot legde.

Het aankaarten van het onrecht en het optekenen van deze aanslag zijn als het ware een getuigenis van historische waarde en vullen de leemte van de individuele ervaring die onderdeel uitmaakt van een ‘collectieve herinnering’. Daarnaast is het ook een contragewicht tegen de herinnering van de ‘versión oficial’, die ten tijde van de ‘La Guerra Sucia’ door de staat werd erkend (hierdoor konden misstanden als de moordzaak van de vader op Abad Faciolince, onopgelost en onopgemerkt blijven).

In het fragment zien we ook de waarde van de individuele gebeurtenissen en ervaringen van de verteller, die vanuit een historisch perspectief of vanuit een officiële versie van de geschiedenis los lijken te staan van de ‘gewenste’ representatie van de chronologische loop van de geschiedenis. Via deze roman worden de individuele gebeurtenissen en ervaringen juist weer worden verbonden met elkaar. Zo komt een individuele ervaring in aanraking met een representatie van de historie. De moord op de vader van Abad moet in het licht worden gezien in een reeks van talloze aanslagen en moorden op Colombiaanse burgers en publieke figuren die zich uitspraken tegen het politiek geweld (van de staat).

Een ander belangrijk zichtbaar kenmerk die Morales Muñoz aanstipt is dat de literatuur het publiek moet waarschuwen voor misstanden en onrecht. De ‘literatura testimonial’ heeft haast een waakhondfunctie, gelijkend aan die van de journalistiek (2016:288). Dit wordt duidelijk wanneer de verteller de rol van getuige aanneemt en via de vader allerlei misdaden en

miststanden van de staat onder het voetlicht brengt. De getuige signaleert onrecht en straffeloosheid.

Het vergeten dat ons wacht is een symptoom van een schreeuw om gerechtigheid, maar dan via het woord en niet via een gewelddadige wraakactie. De roman *Het vergeten dat ons wacht* is binnen de ‘literatura testimonial’ een manier om de ongerechtigheid en straffeloosheid in de maatschappij te articuleren. De vader maakte deze zaken publiek door de artikelen te publiceren in nationale en regionale kranten zoals beschuldigingen en aanklachten in *El Tiempo* of *El mundo* (Abad Faciolince, 2006:217). Dat de roman als een vorm van *testimonio* die zulke zaken aan de kaak stelt en het met een urgentie brengt is het gevolg van het ontbreken van openheid van zaken aan de zijde van de staat. Het rechtssysteem is gedurende de Guerra Sucia geen middel tot gerechtigheid gebleken en al helemaal was het geen middel tot articulatie van de gevoelens van onrecht, zoals ik eerder al aangaf in het hoofdstuk 2. Ook hieruit blijkt dat het zwijgen van de staat over deze misdaden en de daarbij behorende gevoelens van ‘onrecht’ en ‘machteloosheid’ in het *Vergeten dat ons wacht* zich vertalen in de vorm van getuigenisliteratuur. Er is een noodzaak en urgentie om te blijven vertellen. De verzwegen verhalen en herinneringen die dreigen te worden vergeten moeten aan de oppervlakte komen volgens de verteller. Ondanks het verstrijken van de tijd meldt de verteller in *het vergeten dat ons wacht* dat hij van zichzelf eist en het ook noodzakelijk acht dat hij zijn individuele herinnering aan de moord op zijn vader vertelt:

“Er zijn bijna twintig jaar verschenen sinds ze hem vermoord hebben en ik heb in die twintig jaar elke maand, elke week het gevoel gehad dat ik de dure plicht had om zijn dood niet te wreken, dan toch op zijn minst te vertellen.” (Abad Faciolince, 2006:257).

Een belangrijke reden voor de verteller om zijn individuele herinnering met de lezer te delen is het feit dat uit zijn herinneringen blijkt, hoezeer zijn herinneringen waardevol zijn als het gaat om het zichtbaar maken van de misdaden en de straffeloosheid in de periode van de Guerra Sucia. Niet de wraak is zijn middel tegen het onrecht, maar het schrijven over deze misdaden en straffeloosheid zijn een manier om een stem te geven aan de slachtoffers. Via de ogen van zijn vader aanschouwt de verteller de ‘gruwelijke details’ van de misdaden.

“Van een aantal misdaden werden gruwelijke details bekend, die mijn vader ons vertelde: een student was gemarteld en vermoord aan een paal vastgebonden, waarna zijn lichaam door een granaat uiteen werd gereten. José Sánchez Cuervo werd gevonden met een gebroken neus, steekwonden in zijn buik, een kapotgeslagen oog, verscheidene afgesneden vingers en een schotwond in zijn oor.” (Abad Faciolince, 2006:211).

Het zijn zulke misdaden die ten tijde van de Guerra Sucia niet vervolgd werden, zodat de moordenaars zoals de verteller beschrijft nog steeds vrij rondlopen. In het *Vergeten dat ons wacht* is de noodzaak van het vertellen dus ook het naar voren halen van de misdaden en de daaropvolgende straffeloosheid. Het zijn deze herinneringen van de verteller die een krachtig wapen zijn tegen een dominant vertoog.

3.3 De verteller als een collectief ‘ik’

Muñoz Morales beschrijft een karaktertrek van ‘literatura testimonial’ die ook geldt voor *Het vergeten dat ons wacht*. Namelijk dat de literatuur van getuigenis het grote publiek moet waarschuwen en informeren over een onrecht dat plaatsvond in het verleden. Een getuigenis als deze van de moord op een vader en de moord op Colombiaanse burgers en martelingen van studenten in *Het vergeten dat ons wacht* is daar een middel toe. Toch beweert Muñoz Morales dat de ik-verteller een niet collectieve ik is, maar een lyrisch ik:

“Una primera lectura de la novela de Abad pronto revela que no son los hechos los que ocupan la primera línea. Lo testimonial busca como objetivo último conformar con una red de vivencias personales una memoria amplia, digamos histórica-nacional y para conseguirlo, apela a un yo colectivo. Las experiencias personales interactúan con el lector a través de un mutuo "compartir" conocimientos sobre los hechos narrados pues lo que se cuenta siempre gira en torno a la esfera de lo público, en mayor o menor medida. El vínculo texto-lector se activa por medio de los sucesos. En la novela de Abad, el yo que hace que los hechos narrados salgan a la luz no es un yo colectivo sino un yo lírico.” (Morales Muñoz, 2014: 289).

De verteller in deze roman beschouwen als een lyrisch subject zou suggereren dat de verteller zich net zoals in een gedicht, naar de lezers met de rug toe zou staan, en dat hij de dood van zijn vader op een lyrische en tragische wijze zou beschrijven. Dit doet de ik verteller inderdaad, maar in de hoofdstukken 35, 39, 40 en 41 overstijgt de ik-verteller de lyriek, door middel van de wijze waarop die verteller schakelt tussen de eerste persoon, en de derde persoon. Het is in deze hoofdstukken dat de verteller zijn gevoelsleven wat betreft de rouw en de emotie na de dood van zijn vader achterwege laat en de blik naar buiten toe richt. In deze hoofdstukken wordt duidelijk welke rol de vader heeft gespeeld als verdediger van de rechten van de mens binnen de politieke-gewelddadige context van de Guerra Sucia.

Hij bekijkt de situatie niet in eerste instantie van hemzelf als slachtoffer maar vanuit ogen van de vader die de dood van de vele andere slachtoffers door het geweld aanschouwde. De ogen van zijn vader waren gericht op het aankaarten van onrecht en straffeloosheid en het bestrijden van het epidemiologische geweld. Daarmee is *Het vergeten dat ons wacht* niet een portret van een hulpeloos en machteloos slachtoffer’ maar wel een sociale en politieke

aanklacht. Het gaat hier om een talige aanklacht en veroordeling en een talige strijd tegen het onrecht en de misdaden.

De verteller legt zich niet neer bij de troost in een poëtische introspectie. De verteller wil nochtans de dood van zijn vader vergelden of wreken, wetende dat de voortdurende ‘wraak en vergeldingsacties’ van slachtoffers en daders de belangrijkste oorzaken zijn van de steeds terugkerende golven van dat door de vader bestudeerde epidemische en endemische geweld. De wijze waarop de verteller de herinneringen deelt met de lezer, ontstijgen het persoonlijke en individuele van die herinneringen en krijgen betekenis binnen historische context van de Guerra Sucia. De versmelting van de verteller met het personage van de vader vertolken het ‘ongehoorde’ door de staat verzwegen ‘collectieve leed’ van slachtoffers en de straffeloosheid.

Ik betrek voor deze stelling de persoonlijke visie van de auteur van Héctor Abad Faciolince bij het onderzoek naar de rol van verteller als getuige en wat voor gevolg dat heeft voor de kleuring van het narratief van de verteller.⁸ De persoonlijke visie ten opzichte van de moord op zijn vader, de misdaden en straffeloosheid die samenvalt met de visie van de verteller hebben een effect op de hoe het narratief door de lezer wordt beleefd. De generatiegenoten van Abad Faciolince kunnen zich sterk identificeren met de verteller vanwege de te bespeuren persoonlijke toets van de auteur in de roman. De generatiegenoten van Abad Faciolince hebben op gelijke wijze, vaders, moeders, broers, zussen of andere familieleden of vrienden verloren. Alle hebben te maken gehad met de cultuur van angst en zwijgen tijdens de Guerra Sucia (Fajardo, 2013).

De verteller, zoals ik heb geanalyseerd en onderzocht, is een getuige en een collectieve verteller die naast zijn persoonlijke grieven juist veel maatschappijkritiek uitoefent en misstanden aan de kaak stelt. In deze zin heeft de *Testimonio* naast de journalistiek een belangrijke waakhondfunctie. In de journalistiek beschrijft men een geweldsdelict het liefst zo snel mogelijk in een directe en realistische stijl. Maar de literatuur in de vorm van *Testimonio* heeft de tijd om de misstanden en het geweld langer te bestuderen. Daarnaast heeft de schrijver ook de vrijheid om een zijn persoonlijke situatie erbij te betrekken als burgerslachtoffer van het geweld. Dat is iets wat in journalistiek vaak uit de hang naar neutraliteit en objectiviteit het liefst wordt vermeden. De roman heeft in dit opzicht iets belangrijks te bieden.

---

⁸ Zie bijlage voor het uitgeschreven interview met Héctor Abad Faciolince. Zie de inleiding voor verantwoording voor het betrekken van het interview bij deze thesis.

Yúdice analyseert hoe de verteller (die hij de *testimonialista* noemt) hoe de persoonlijke aangelegenheid een collectieve aangelegenheid wordt (1991:15). De verteller in *I Rigoberta Menchú* valt samen met de activistische schrijver die zijn of haar belevenissen beschouwt als tekenend of representatief voor de groep als geheel waarvan de schrijver en verteller deel uitmaakt (Beverley, 2004:16). Het is daarom dat de verteller zijn of haar narratief over het onrecht en de misstanden niet slechts een persoonlijke aangelegenheid is:

“In contrast, the *testimonialista* gives his or her personal testimony “directly,” addressing a specific interlocutor. As in the works of Elvira Alvarado(1987), Rigobertú Menchú(1983), and Domitlia Barrios de Chungara (1977) that personal story is a shared one with community but rather performs an act of identity-formation which is simultaneously personal and collective. For example, Domitlia Barrios (1977: 13) tells Moema Vizzier, her interlocutor:

I don't want the story I am about to tell to be interpreted as a personal matter Because I think that my life is related to my people. What has happened to me may have happened to hundreds of others in my story, I want to speak of my people. I want to bear witness to all the experiences that we have gained through so.” (Yúdice, 1991:15).

Wat Abad Faciolince daarover zegt is tekenend. “Hij zegt dat zijn boek ‘El olvido que seremos’ veel lezers heeft geraakt. “Ze begrepen het, want de kinderen van de ouders van mijn generatie hadden min of meer hetzelfde meegemaakt. In Colombia leven veel kinderen van vermoorde vaders of moeders, die advocaat, rechter of ambtenaar waren en daardoor een bewust gevoel voor mensenrechten hadden meegekregen.”(H.A Faciolince, personal communication, februari ,2016).

De invulling van het individu Abad als slachtoffer kleurt de inhoud van de roman, waardoor het een persoonlijke stempel krijgt. Het narratief over de moord op de vader en het geweld en de straffeloosheid in de Colombiaanse context van de Guerra Sucia, wordt zo tastbaar, waardoor het persoonlijke een collectieve aangelegenheid wordt waarin veel generatiegenoten van de auteur zich in herkennen(Facio-lince, 2014:15). In de roman als een vorm van *Testimonio* kleurt de persoonlijk visie van Abad Faciolince als auteur en slachtoffer de inhoud van het narratief van de verteller, waardoor het een persoonlijke stem krijgt. Het narratief over de moord op de vader en het geweld en de straffeloosheid tijdens de Guerra Sucia wordt daardoor tastbaar en maakt het mogelijk voor de lezer zich te kunnen identificeren met de verteller.

De verteller in *Het vergeten dat ons wacht* waarschuwt en informeert over een onrecht dat heeft plaatsgevonden in het verleden zoals ik aan de hand van de kenmerken van testimonio van Muñoz Morales beschreef in hoofdstuk 2. De verteller overstijgt de lyriek, door de schakeling van de eerste persoon naar de derde. De verteller vertolkt een collectief onrecht en leed, dat door de slachtoffers van de misdaden en straffeloosheid zo lange tijd is gevoeld.

In deze zin heeft de *Testimonio* naast de journalistiek een belangrijke waakhondfunctie. De journalistiek heeft het liefst zo snel mogelijk een nieuwsbericht in een directe en realistische stijl. Maar de literatuur in de vorm van *Testimonio* heeft de tijd om de misstanden en het geweld langer te bestuderen en het alsnog op te kunnen schrijven als dat niet kon in tijden van hevige censuur. De persoonlijk visie van Abad Faciolince als auteur en slachtoffer kleurt bovendien duidelijk de inhoud van het narratief van de verteller. Die persoonlijke stem van de auteur die versmolten is met het personage van de verteller en zijn vader, vertegenwoordigt een identiteit van een groep generatiegenoten die onder eenzelfde omstandigheid van een ‘cultuur van angst’ en zwijgen hebben geleefd.

4. Conclusie

Het is van belang dat de herinnering aan het geweld in Colombia gedurende de Guerra Sucia wordt beschreven in literatuur en in kronieken vanuit het perspectief van burgers en slachtoffers die eenzijdige representaties van de geschiedenis weerspreken of daar fel tegenin gaan. In het licht van de kritische analyse van Fanta Castro is de herinnering aan de moord op de vader een ethische daad. Het gaat hier om de ‘vertelde waarheid’ (de waarheid waar de verteller naar op zoek gaat binnen zijn eigen tekst). Fanta Castro stipt aan dat die ‘interne plicht’ om de waarheid te vertellen, in feite te wijten is aan het uitblijven van een vervolging, waarbij gepoogd wordt waarheidsvinding te beoefenen, met als doel een rechterlijk oordeel te kunnen vellen (Fanta Castro, 2009:32).

De verteller in *Het vergeten dat ons wacht* brengt via de herinneringen van de hoofdpersoon en de vader, de wandaden tijdens deze Guerra Sucia van daders aan het licht. *Het vergeten dat ons wacht* is naast een verzameling van herinneringen aan de periode van zijn jeugd en de ‘La Guerra Sucia’ een symptoom van een schreeuw om gerechtigheid, maar dan via het woord en niet via een gewelddadige wraakactie. De roman *Het vergeten dat ons wacht* is binnen de ‘literatura testimonial’ een manier om de ongerechtigheid en straffeloosheid in de maatschappij te articuleren.

Het verhaal van Abad Faciolince’s vader Abad Gómez vertelt het verhaal van het fatale gevolg van diens publiekelijke verbale expressie (Het moorden was een middel om mensen te doen zwijgen). Met de getuigenis aan een moord in de literatuur kan je een deel van de waarheid aan het licht brengen en daarmee iets toevoegen aan de incomplete, gedeelde collectieve officiële geschiedenis. Het verhaal van Héctor en zijn vader is opgetekend in de roman maar staat als het ware symbool voor het verhaal van vele generatiegenoten die in diezelfde jaren en hetzelfde bedreigende en angstige politieke klimaat hun vader of moeder op ‘onnatuurlijke wijze’ hebben verloren.

De Colombiaanse maatschappij is bekend met de steeds terugkerende zoektocht naar een geweldloze democratie en rechtstaat. Juist omdat de gewelddadige periodes zoals La Violencia, en de Guerra Sucia de generatie van Abad Faciolince en zijn ouders nog vers in het geheugen staan, is de terugkeer van de spiraal van het geweld voor die generatie nog altijd een denkbare, niet onmogelijke situatie.

De verteller is in dit opzicht is een belangrijke getuige en een collectieve verteller die naast zijn persoonlijke grieven juist veel maatschappijkritiek uitoefent en de misstanden aan de kaak stelt. In deze zin heeft de roman in de vorm van een *Testimonio* naast de journalistiek een

belangrijke waakhondfunctie. In de journalistiek beschrijft men een geweldsdelict het liefst zo snel mogelijk in een directe en realistische stijl. Maar de literatuur in de vorm van *Testimonio* heeft de tijd om de misstanden en het geweld langer te bestuderen. Daarnaast heeft de schrijver ook de vrijheid om zijn persoonlijke situatie erbij te betrekken als burgerslachtoffer van het geweld waar het individuele wordt opgemerkt binnen een collectieve herinnering. Het blijkt dat die individuele beschreven ervaring met een moord en straffeloosheid veel impact heeft op de generatiegenoten van Abad Faciolince.

Het is dan ook tekenend dat er juist de laatste jaren in Colombia enorm veel aandacht wordt besteed aan de geschiedschrijving en de herinneringen aan de misdaden en straffeloosheid van de Guerra Sucia. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het journalistieke en educatieve project *Colombia 2020*, zoals ik beschreef in 2.4 De wijze waarop dat gedaan wordt is in feite de wijze waarop de verteller dit ook doet, en de vader deed: Het verzamelen van verhalen en herinneringen van de ooggetuigen, ondersteund door de rechtsdossiers en onderzoeken van vertegenwoordigers van de mensenrechten. De rol van de verteller verschuift van een verteller die beroep doet op zijn individuele ervaring naar een verteller die zich in dienst stelt van deze ‘totale waarneming’ van de vader zijn bevindingen en van de overgeleverde verhalen van ooggetuigen.

De ontwikkeling in de roman is zichtbaar in de beweging van de verteller die uit de rol van het slachtoffer kruipt: Vanuit de introspectie van de rouw naar een gedeelde herinnering, die de misdaden en de straffeloosheid boven tafel haalt en ze expliciteert als een aanklacht en boodschap voor de toekomst: Telkens weer aanklagen, praten, schrijven opdat het niet vergeten of verzwegen mag worden. Alhoewel de vader de strijd letterlijk heeft verloren en met zijn dood heeft moeten bekopen, zet de verteller ondanks het twintig jaar lang zwijgen dit voort. De verteller heeft al deze misdaden en straffeloosheid, zonder omweg of zonder omfloerst te spreken besproken.

Er is al zoveel geweld geweest en het lijkt alsof de dood aan inflatie onderhevig is, en daardoor vervalt misschien het individuele perspectief. Juist de individuele herinneringen geven het verhaal een tastbaarheid waardoor de boodschap over de noodzakelijkheid van de strijd tegen het geweld weer voelbaar wordt. *In het vergeten dat ons wacht* weet de verteller ons ervan te vergewissen dat elke moord op een student of op een vader, broer zus een individueel persoonlijk verhaal nodig heeft (al was het maar om de waarheid boven tafel te krijgen voor een juridisch proces) om betekenis te krijgen binnen een collectieve context van politiek geweld tijdens de Guerra Sucia. In een roman als *Het vergeten dat ons wacht* wordt er juist door een individu op persoonlijk wijze gewag gemaakt van het rouwen. De verteller brengt het

persoonlijk leed in verband met het collectieve leed. En maakt duidelijk dat in feite zijn vader geen uniek geval betrof maar dat het persoonlijke leed onlosmakelijk is verbonden met het collectieve leed. De verteller attendeert de lezer erop dat de mens op de hoogte moet worden gebracht van de volledigheid van de geschiedenis. Als er misdaden zijn gepleegd, die niet zijn bestraft en waaraan niet meer wordt gerefereerd, als het gaat om de strijd tegen het schenden van mensenrechten en het berechten van de daders ervan, dan is het noodzakelijk dat die misdaden weer worden onderzocht en worden besproken.

De roman is binnen deze context van straffeloosheid en de problematische collectieve geschiedschrijving een belangrijk portret en document, dat symbool staat voor de strijd tegen de ‘vergetelheid’ en de ‘cultuur van angst en zwijgen’. De staat omdat ze iets te verbergen heeft en de slachtoffers die bang zijn voor represailles, afpersing, bedreigingen, moordaanslagen.

Het belang van vertellen is: Als men niet spreekt, schrijft of vertelt dan vergeet men beetje bij beetje en wordt de waarheid bedekt onder de angst. De mensen die dood in de ogen hebben gekeken of die ervoor vrezen zullen bang zijn nog te praten, wanneer er niet van begin af aan publiekelijk over wordt gesproken. Altijd is er de mogelijkheid dat de nabestaanden worden afgeperst, bedreigd of worden vermoord omdat ze erover spreken. In het Colombia van de jaren 70 en 80 was eerder zwijgen de norm, maar ook vandaag de dag is het openlijk spreken over ‘schendingen van de mensenrechten’ en de misdaden nog een gevaarlijk taboe. De kans is steeds aanwezig dat de feiten van de misdaden zullen verdwijnen in een verdomhoekje en nog maar moeilijk te achterhalen zijn. Zo wordt de straffeloosheid steeds gereproduceerd en worden misdaden steeds weer onzichtbaar gemaakt en de daders onschendbaar. Men gaat zo verder met leven alsof er niks gebeurd is. En langzamerhand ontstaat er een vertekend beeld van het verleden, alsof de misdaden eigenlijk allemaal niet gebeurd zijn en als ze al gebeurd zijn dan zijn er nog maar vage bewijzen van. Daarom is het van belang te spreken kort na een misdaad en op te tekenen wat er precies gebeurd is.

De verteller maakt *In het vergeten dat ons wacht* een statement, naar de Colombiaanse burger en de maatschappij, als slachtoffer, niet vol met zelfmedelijden maar juist met overtuigingskracht als een slachtoffer die ook getuige is geweest van een vader die vermoord werd en op zijn beurt ook getuige was van het politieke geweld en de misdaden in Colombia. Het is een compassie met de mens, die onder hevige dreiging staat en zich toch blijft uitspreken tegen het onrecht.

De uiting van de ‘clamor de justicia’, de schreeuw om gerechtigheid in deze roman kan worden toegeschreven aan het feit dat het rechtssysteem in het geval van de moord op de vader van de verteller geen ruimte biedt aan een gerechtelijk onderzoek en een eerlijk proces. Ook

kon de uiting van het onrecht nauwelijks worden opgenomen of worden gearticuleerd in een cultureel, publiekelijk debat, gezien het gevaarte dat dat met zich meebracht: de cultuur van angst, was een reële angst, het doorbreken van het zwijgen kon je je leven kosten.

De onmogelijkheid van de rechtsgang via de Colombiaanse rechtswege waar een getuigenis dikwijls niet werd en wordt opgenomen en wordt gehoord voedt het gevoel van onrecht. En ook het gevoel van onrecht van de verteller in de roman vertolkt die schreeuw om gerechtigheid. De ‘clamor de la justicia’ is naar de marge van de literatuur gedreven, maar het blijkt in deze roman juist een krachtig middel tegen het verzwijgen van de misdaden en straffeloosheid.

5. Bibliografie

Abad Faciolince, H. (2006). *El olvido que seremos*. Bogotá, Colombia: Editorial Planeta Colombiana S.A.

Alzate, J. M. (2015, february 20). El olvido que seremos: Como lo dijo Vargas Llosa, hay en este libro dolor y frustración, pero también ideales y ternura, *El Tiempo*. Retrieved from <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-15279861>.

Amnesty International. (n.d.). *Straf en straffeloosheid*. Retrieved from <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/straf-en-straffeloosheid>.

Beverley, J. (2004). *Testimonio: On the Politics of Truth*. London, England: Minnesota Press.

Bushnell, D. (1994). *Colombia: Una nación a pesar de sí misma: de los tiempos precolombianos a nuestros días*: Editorial Planeta Colombia S.A.

Carrillo, V. & Kucharz, T. (2006). *Colombia: terrorismo de estado: testimonios de la Guerra Sucia contra los movimientos populares*, Barcelona, España: Icaria Editorial.

El horror de Pablo Escobar (1981-1990): El narcotraficante más poderoso ha sembrado el miedo y la muerte en Colombia. (2010, 27 oktober). Retrieved from <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-8215860>.

Emotivo estreno en Medellín del documental sobre Héctor Abad Gómez. (2015, 25 juni). Retrieved from <https://noticias.caracoltv.com/entretenimiento/emotivo-estreno-en-medellin-del-documental-sobre-hector-abad-gomez>.

Facio-Lince, V. (2014). La muerte, la memoria, y el olvido en escritos de Héctor Abad Faciolince. *Revista Virtual Universidad Católica del Norte*, Sept-Dec 2014, 43, 7-16. Retrieved from <http://revistavirtual.ucn.edu.co/index.php/RevistaUCN/article/views/548/1094>.

Fajardo, Fajardo, C. (2013). Colombia: los ochenta, la década del miedo, ed. 129. Retrieved from <http://www.eldiplo.info/portal/index.php/1851/item/497-colombia-los-ochenta-la-d%C3%A9cada-del-miedo>.

Fakazis, L. (n.d). New Journalism: American Literary Movement. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/New-Journalism>.

- Fanta Castro, A. (2009). Imágenes del tiempo en *El olvido que seremos* de Héctor Abad Faciolince. *Revista electronica de Estudios Transatlánticos*, Vol.2, 28-40. Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5370470>.
- Gros, Madalena. (2016, 28 oktober). *What is historical memory?* (Video File). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=o0d4I-HgRYo&t=7s>.
- Huerto, R. (2012). *El olvido que seremos*, de Héctor Abad, gana un premio de derechos humanos, 16 October 2012, *El País*. Retrieved from https://elpais.com/cultura/2012/10/16/actualidad/1350417212_209932.html
- Koetsenruijter, W. & Van Hout, T. (2014). *Methoden voor journalism studies*, Den Haag, Nederland: Boom Lemma uitgevers.
- Korsten, F. W. (2009). *Lessen in Literatuur*. Nijmegen, Nederland: Uitgeverij Vantilt.
- La Guerra Sucia. (1987, 28 september). Retrieved from <http://www.semana.com/nacion/articulo/la-guerra-sucia/9387-3>.
- Mèlich, J. C. (2001). *La Ausencia del testimonio: Ética y pedagogia en los relatos del Holocausto*. Guadalupe, México: Anthropos Editorial.
- Molano, A. (2012). *Los años del tropel: Crónicas de la Violencia*. Bogotá, Colombia: Penguin Random House Grupo Editorial, S.A.S.
- Morales Muñoz, S. (2016). Literatura testimonial en Colombia y *El olvido que seremos* de Héctor Abad Faciolince. 2016. Laatst geraadpleegd: 27 maart 2018. http://repo.komazawa-u.ac.jp/opac/repository/all/33769/rgs016-13-Morales_Munoz.pdf.
- n.a. (2016) ¿Qué es Colombia2020?. Retrieved from <https://colombia2020.elsespectador.com/pedagogia/que-es-colombia2020>.
- Pérez Casas, L.G (1997). Colombia: La impunidad al orden del día. 1997. Laatst geraadpleegd: 30 mei 2018. <http://www.derechos.org/koaga/iii/2/perez.html>.
- Rodriguez-Carranza, L.(2005) Apuntes metodologicos: para el análisis de textos en prosa.
- Sociedad Interamericana de Prensa. (2016). *Impunidad Colombia*. Retrieved from <http://www.sipiapa.org/notas/1210824-impunidad-colombia>.

Vargas Llosa, M. (2010, 7 februari). La amistad y los libros: 'El olvido que seremos' de Héctor Abad Faciolince, es una memoria desgarrada sobre la familia y el padre del autor y una inmersión en el infierno de la violencia política colombiana, *El país*. Retrieved from https://elpais.com/diario/2010/02/07/opinion/1265497213_850215.html.

Yúdice, G. (1991). Testimonio and Postmodernism: Whom does testimonial writing represent. *Latin American Perspectives*, Vol. 18, 15-31. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/263373>.

6. Bijlagen

INTERVIEW met Fidel Cano Correa, hoofdredacteur El Espectador, Bogotá, 30 augustus 2015

door Olivier van Hoore

Informeren

De redactie van de oudste (22 maart 1887) en de op een na grootste landelijke krant van Colombia loop je niet zomaar binnen ook al heb je een officiële afspraak. Na een aantal veiligheidspoortjes en een grondige tassencheck betreed ik na een half uur op de redactie van El Espectador waar hard wordt gewerkt.

Aan een van de muren hangt een levensgrote foto van Nobelprijswinnaar Gabriel García Márquez. Niet toevallig. Hij werkte – voordat hij als romanschrijver beken werd - in de periode 1954-1955 als journalist bij El Espectador. Lees daarover in zijn boek 'Obra periodística'. Nog steeds een bron van feitelijke informatie, vol kleurrijke details, over de recente geschiedenis van het Zuid-Amerikaanse continent.

De hoofdredacteur heeft een eigen kamer. Fidel Cano Correa (52) in pak en met een mooie kop grijs haar stamt uit een traditionele journalistenfamilie. Ook zijn vader, groot- en overgrootvader plus wat neven waren verbonden aan de El Espectador. Fidel studeerde na zijn gymnasium in Amerika Filosofie en Internationale Betrekkingen en behaalde een master of Science in de Journalistiek. Na wat omzwervingen als correspondent in Amerika, als politiek commentator van El Tiempo en als persattaché op de ambassade van Colombia, keerde hij in 2000 terug op zijn oude nest: El Espectador. Hij wordt hoofdredacteur/ uitgever en maakt de krant weer groot als dagblad. In 2006 is Fidel journalist van het jaar en ontvangt de prestigieuze Premio Nacional de Periodismo Simón Bolívar.

Aan de grote vergadertafel op zijn kamer steekt Fidel gelijk van wal. Volgens hem wordt er in Colombia te weinig gelezen in verhouding tot de omvang van de bevolking. „Dat komt omdat er nog te veel analfabetisme heerst. Te weinig geletterden dus. In het weekeinde bereiken ze zo'n 40.000 tot 45.000 lezers. Maar dat is natuurlijk veel te weinig in een land van 45 miljoen inwoners. Het is dus erg moeilijk om als krant er voor iedereen te zijn. Dat is jammer. Als hoofdredacteur moet je daarom een lijn uitzetten. Ik heb gekozen voor de klasse met opleiding. We hebben uitgebreid nieuws, binnen- en buitenlandpagina's en achtergrondartikelen met een zekere diepgang.”

Wat is het belangrijkste nieuws van vandaag?

Fidel: „Nou, er is natuurlijk altijd veel nieuws, maar vandaag kan ik zeggen dat het belangrijkste nieuws een schandaal binnen het ICT. ICT is het centrum, dat onderdeel uitmaakt van onderzoek naar fiscale problemen. Een privésecretaris kwam dit centrum binnen, en vetrok met een miljoen dollar. Een heftig schandaal, aangezien de drugshandel en drugszwendel er weer bij betrokken zijn.”

De krant nam in geschiedenis vaak een kritische houding aan ten aanzien van de heersende klasse. Toen in vroegere tijden Fidel Cano Gutiérrez de leiding had is de krant

zes keer plat gelegd door de reging van de Colombiaanse Conservatieve Partij, omdat de berichtgeving in de krant als subversief werd gezien. Cano werd als redacteur ook verschillende keer gevangengezet. In 1986 werd de toenmalige directeur Guillermo Cano Isaza voor het gebouw van de krant door huurmoordenaars doodgeschoten naar aanleiding van kritische artikelen over Colombiaanse drugsbaronnen en in 1989 een bomaanslag op het redactiegebouw door het Medellínkartel. Wij ervaren zulke bedreigende situaties pas kortgeleden in Parijs, op de redactie van Charlie Hebdo. Is er daardoor sprake van bedreiging of angst zodat journalisten zich inhouden, zoals u al eerder zei? Is er sprake van autocensuur?

Fidel: „De krant is een familiekrant. Gedurende lange tijd leek het erop dat door bedreigingen, bommen en veldslagen we zouden ophouden te bestaan. Is niet gebeurd. Toen kwam de digitale slag. Dat kostte veel geld, maar ook veel kennis en kunde. Vandaag de dag zijn veel kranten, radio en tv-stations en andere media onderdeel van grote belangen- en mediagroepen. Dat beïnvloedt in zekere zin de persvrijheid en de pluriformiteit. We hebben niet veel geld, ook dat is werkelijkheid. Maar het symbool van El Espectador is toch dat we verantwoordelijkheid nemen.”

„Ja, Colombia is een ongelooflijk moeilijk land. Er gebeurt hier zo ontzettend veel wat het daglicht niet kan verdragen. Het leven hier draait om leuke en minder leuke zaken en dat is zacht uitgedrukt.” Fidel knipoogt, ik weet waar hij allemaal op doelt. Een stilte valt en dan zegt hij toch met enige aarzeling: „Geweld is nog steeds aan de orde van de dag. Vrouwen worden veel mishandeld. Zij zijn vaak het slachtoffer. En wat te denken van de miljoenen vluchtelingen. Zij die geteisterde dorpen moeten verlaten op zoek naar veiliger onderkomens. Vooral de rurale gebieden zijn vaak slachtoffer van de strijd tussen leger, maffia en drugskartels. Het is een land vol van conflicten en er is veel te doen in de illegaliteit. Drugshandel, mensensmokkel, noem maar op.”

„Het is moeilijk journalistiek te bedrijven, het is ingewikkeld om de waarheid te achterhalen, omdat de bedreigingen op de loer liggen. Daarnaast is er sprake van grote veranderingen in de journalistiek. De technologische ontwikkelingen op het gebied van social media hebben de invulling van dit beroep drastisch veranderd. We moeten knokken om overeind te blijven als digitaal medium. Dat vergt niet alleen een andere manier van werken. Ook de lezer moet ervoor openstaan.”

„Eerder waren we alleen een gedrukte krant, nu hebben we een uitgebreide website en is er van alles mogelijk via digitale media. Het nieuws gaat 100.000 keer sneller. Dat is een ingewikkeld proces. Je bronnen en je woordvoerders moeten betrouwbaar zijn. In een

verscheurd land met de nodige sociale misstanden en veel terreur geen gemakkelijke opgave. Daar moeten we in groeien met jonge journalisten die het weer anders zien, die op een andere manier met geweld zijn opgegroeid dan de vorige generatie. Het is onfatsoenlijk een verhaal uit je duim te zuigen. Aan de andere kant is het onaanvaardbaar dat journalisten onverschillig blijven voor het feit dat er in de periode na 1948 in tien jaar tijd 300.000 mensen op gewelddadige wijze zijn omgekomen en daarna nog eens zoveel slachtoffers zijn gevallen.”

„Ik ga niet ontkennen dat er wel degelijk sprake is van een zekere autocensuur. In Colombia, met alle geschiedenis die we als journalisten kennen, zijn we zeker op onze hoede. Maar onze journalisten hebben wel moed. Het is vooral in deze regio dat we ons in zekere zin toch veilig voelen. U bent door een behoorlijke beveiliging geweest voordat u überhaupt in staat bent gesteld om mij te interviewen. Er zijn regio's waar totaal geen veiligheid is, zoals in de Cauca. Dat zijn vrijplaatsen voor de misdaad en alles wat daarbij hoort.”

„Daar is geweld en terreur aan zet. Die maffia beheert vaak ook wat er naar buiten komt. Ze bedreigen de journalisten, politici en ambtenaren of persen ze af. Het is belangrijk dat we de journalisten beschermen, maar ook de persvrijheid. Dat is een groot goed. Er zijn wel gevaren hier in Bogotá, maar je leeft ten op zichte van de rest van het land toch wel in een bubbel. Bogotá is betrekkelijk veilig. Onze correspondenten reizen wel door Colombia, maar we hebben geen tot weinig correspondenten in andere landen. Het is moeilijk om in de bedreigde gebieden te komen waar de FARC of ELN actief zijn. Dat heeft ook met geld te maken, zulke bezoeken kosten bakken met geld. En het reporterwerk is intensief en soms zelfs gevaarlijk.”

Heeft u nagedacht over de te varen koers als hoofdredacteur, wat is uw uiteindelijke doel?

Fidel: „Onze krant is een krant met veel historie. Ik ben ook gezegend geweest met een sterk familielid als Guillermo Cano Isaza en de veel andere nietsontziende journalisten binnen onze familiare krant. Ik wil vooral die sterke journalistieke bevlogenheid om de waarheid te achterhalen en dat ook te durven schrijven erin houden, evenals diepgang van de artikelen. Ik wil die bevlogen sterke traditie van meer dan een eeuw in ere houden. Dat moet niet voelen als een doctrinaire plicht en ook niet als een politieke plicht.”

„Aan de andere kant wil ik mij ook niet afzijdig houden van een nieuwe realiteit. Integendeel, ik vind het ook belangrijk dat we een jong publiek aanspreken, dat ook een mening heeft over hun land. Die zich niet direct slachtoffer voelen, die niet alleen met Colombia bezig zijn, maar

ook met de rest van de wereld meekijken naar een globalisatieproces en andere levensstijlen. Die alleen maar digitaal bezig zijn.”

Denkt u dat de literatuur van vandaag de dag bijdraagt aan persvrijheid. In die zin dat schrijvers taboe's durven te doorbreken, of dat ze de tradities levendig houden die u zojuist noemde? Of juist andere experimenten niet uit de weg gaan. Ik denk aan: 'El olvido que seremos' van Hector Abad Faciolince. Hij gaat op zoek naar de waarheid, het achterhalen van de daders van de moord op zijn vader. En wat te denken van 'Los años del tropel: relatos de la 'Violencia' o la literatura?' In Nederland zijn er veel schrijvers die nauwelijks een rol spelen in het publieke debat, maar schrijven met de deur dicht, zoals Abad dat noemt.

Fidel: „ Dat doet hij niet. Daarom heeft Abad ook een podium – hij heeft een column – in onze krant. Schrijvers die er nationaal en internationaal toe doen kunnen het verschil maken. Zij laten duidelijk weten geen gewelddadige conflicten meer te willen. Zij zoeken het in vooral in woorden en daden. Niet alleen beschrijvingen van bloedbaden, maar vooral het leed van de slachtoffers vormt nu de roman. De stille getuigen die hun verhaal bij zich droegen. Lees de oude journalistieke kronieken van Márquez eropna. Hij zag het toen al scherp. Dat heeft Abad in zijn roman ons nu ook laten zien en voelen. ”

„Ik denk dat de literatuur gedurende vele jaren geweld de rug heeft toegekeerd. Dat is nu aan het veranderen, er is een ander mechanisme aan het ontstaan. Een andere wisselwerking tussen de geschiedenis, de literatuur, het schrijven. Ik denk niet dat de Columbiaanse literatuur moet fungeren als activist. Geen van onze schrijvers is een activist, Abad ook niet, Ze willen zich niet laten verplichten de boodschap op een bepaalde manier te brengen. Zij willen juist losbreken uit alle conforme gedachten. Ze vinden de navertelling belangrijk. Ze zijn betrokken bij de ellende die het land heeft gekend en kent. Met betrekking tot het boek van Abad spreek ik liever over een literatuur vanuit de ziel. Hij heeft zijn vader verloren, en dit spreekt anderen en zijn generatiegenoten aan. Er is onlangs ook een documentaire uitgekomen die in de Colombiaanse bioscopen draait. Het verhaal van Abad in filmvorm is zeker een succes. Hoe raar dat ook klinkt en het trekt naast lezers ook weer een ander publiek. Dat is vooruitgang.”

En wat is de taak van de krant?

Fidel: „We willen onze lezer achtergrond en context bieden. Wij proberen de lezer wel tot actie aan te zetten. Onze lezers zijn politiek actiever en meer betrokken dan de gemiddelde Colombiaan om het maar eens plat te zeggen. Dat hoort bij El Espectador. Dat maakt het inderdaad lastig, want je houdt de kloof tussen de verschillende klassen die geen toegang

hebben tot bepaalde informatie in stand. Schrijnend als dat blijft voortbestaan. Daarom moet het analfabetisme worden teruggedrongen, en de persvrijheid op alle niveau's gewaarborgd. Dat is ook ons devies. Hoe moeilijk dat ook is in gebieden als de Cauca, waar de FARC of ELN actief is. Bovendien zijn wij een krant die zich met alles wil bemoeien. Ik vind het belangrijk dat we actief blijven op allerlei fronten ook als dat niet direct loont, of de lezer afhaakt. Zo eigenwijs ben ik. Het gaat om hele belangrijke zaken weet je. De ontwikkeling van Colombia staat op het spel. Onze taak is informeren en die taak vat ik niet licht op.”

„Mensenrechten is belangrijk, hetzelfde geldt voor de vredesonderhandelingen. Wat gaat er goed en wat fout. Waar zijn er voortdurend conflicten en waar gaat het mis met de vrijheid, de vrijheid van de burger? Allemaal belangrijke thema's van de El Espectador. Hoe dit alles in relatie staat tot de literatuur, dat is lastig, maar de waarheid is dat Colombia een land is waar eigenlijk vrij weinig wordt gelezen. Maar - om terug te komen op Héctors boek. Dat is een bestseller, omdat hij zijn zoektocht en zijn gevoelens bespreekbaar maakte voor een intellectuele elite. Niet de elite van de macht! Dat zijn twee verschillende zaken. Hoewel de laatste tijd ook die tweede groep er steeds meer van doordrongen is dat vredesonderhandelingen met de FARC nodig zijn. Dat geweld alleen niet loont. Geweld is de angel in onze hele samenleving. Ook tijdens de vredesprocessen en andere ontwikkelingen. Die polarisatie hangt als een molensteen om onze nek. En dat we daar over blijven berichten, mag duidelijk zijn.”

„Inderdaad een land zonder media, of kranten is veel slechter af. Dan negeren we de realiteit en brengen we de situatie in een occult hoekje. Dat dient nergens toe. We zijn er ook voor de zichtbaarheid, zodat iedereen weet dat er een krant bestaat en dat er media zijn. Mensen kunnen feiten niet verdoezelen of denken dat ze er ongezien mee weg komen. Ik denk niet dat de krant een te dramatische werkelijkheid verkondigt. Het is zoals het is. En inderdaad is er laatst een massagraf geopend. We komen voor verrassingen te staan”, zegt Fidel cynisch...„Maar zulke onderzoeken zijn positief. Het is goed voor het land dat dit aan het licht komt en er ook openlijk over wordt bericht. Er zijn tijden geweest dat dit werd verzwegen omwille van bedreigingen. Dan kan en mag niet.”

door Olivier van Hoore

”Ik geloof dat mijn vader zijn leven leefde alsof het een roman was”

In zijn Nederlandse huiskamer in het onderkomen van het NIAS beschrijft Héctor het leven van zijn vader. Hij zegt dat zijn boek ‘El olvido que seremos’ veel lezers heeft geraakt. „Ze begrepen het, want de kinderen van de ouders van mijn generatie hadden min of meer hetzelfde meegemaakt. In Colombia leven veel kinderen van vermoorde vaders of moeders, die advocaat, rechter of ambtenaar waren en daardoor een bewust gevoel voor mensenrechten hadden meegekregen. Toen in 1985 het Paleis van Justitie in de hoofdstad Bogotá was bezet door de M-19, de Links-Marxistische Guerrilla Beweging, zaten hun ouders daar middenin. Tijdens die Toma de Justicia kwamen 98 mensen om het leven door het vreselijke geweld dat volgde. De stad Bogotá belegerd door militairen en tanks die de gijzeling in het gebouw van Justitie ongedaan probeerden te maken, behoren nog steeds tot de beelden die op ons netvlies zijn gebrand.”

Gedurende de jaren 90 van de vorige eeuw werden er talloze romans, memoires, biografieën, confessies en getuigenissen geschreven over deze gewelddadige perioden. Abad noemt boeken, die bijvoorbeeld geschreven zijn vanuit het oogpunt van paramilitairen en drugsdealers. „Dat zijn vaak geen eerlijke verhalen.” Volgens hem voelden de nabestaanden van slachtoffers van aanslagen en moorden zich tot de eeuwwisseling nauwelijks vertegenwoordigd in de geschreven ‘confessieliteratuur’ van ‘paramilitairen’, ‘guerrillos’ en andere strijdende partijen.

Maar in het boek van Abad herkenden zij zich wel. Abad bracht zijn jeugd door in Medellín. ‘Medellín’, zo schrijft de columnist José Miguel Alzate, ‘was het decor van de erfenis van politieke wraak en vergeldingsacties tussen de liberalen en conservatieven. Gedurende de jaren 60 nam de drugshandel onder leiding van opkomende handelaren die voorheen handelden in smokkelwaar als tabak en alcohol sterk toe. Binnen enkele jaren tijd, stonden veel ‘comunas’⁹ onder de toezicht van lokale drugskartels. De invloed van drugshandel werd snel zichtbaar in de straten van Medellín, waar het geweld tegen burgers en zelfs hooggeplaatste personen toenam. Er was eind jaren 70 nauwelijks nog sprake van een scheiding tussen politiek

---

⁹ Een wijk in een grote metropool van Colombia. Het is een ambtelijke term uit een onderverdeling van een stad op gemeentelijke niveau. De ‘Comunas’ worden vaak in verband gebracht met een negatieve connotatie van armoede en criminaliteit. De ‘Comunas’ in de Metropool Medellín worden tevens in verband gebracht met drugshandel, criminaliteit en hoge moordcijfers.

en crimineel geweld. Die twee liepen steeds vaker in elkaar over, vanwege de betrokkenheid van politici met de drugspraktijken en het witwassen van geld. Corruptie was aan de orde van de dag.'

'Een na-vertelling in de vorm van een roman of document over het leed van de slachtoffers is een goede zaak. Vooral om af te rekenen met de oude, door het geloof beïnvloede denkwijze, dat de slachtoffers van moordpartijen het zouden hebben verdiend. Ze zouden in het verleden iets slechts hebben gedaan. En zo rust er al eeuwenlang een soort vloek op het slachtofferschap.'

Abad doorbrak als eerste dat gedachtengoed door zijn verhaal te vertellen. „De dood van mijn vader voelde als een grof onrecht. De slachtoffers werden vooraf niet gehoord. En de beulen konden ongestraft doorgaan. Het was en is nog altijd moeilijk om de daders te achterhalen, die als ‘sicarios’¹⁰ te werk gingen. En als ze al werden achterhaald dan kwam het maar in enkele gevallen tot een veroordeling. '

De daders van de moord op *Héctor Abad Gómez*, zijn vader, zijn nog steeds niet gevonden. Wel zijn er vermoedens uit welke hoek ze kwamen.

Volgens *Héctor Abad Faciolince* bestond er nog niet een boek als het zijne. *Het vergeten dat ons wacht* is een mix van autobiografie en geschiedenis. Abad vertelt open en bloot over de moord over zijn vader en wat dat met hem deed. En dat ook hij wraakgevoelens koesterde. Pas na 20 jaar en met veel pijn kon hij enigszins afstand nemen van de wens tot vergelding. „Het is die drang naar vergelding en wraak die Colombia jarenlang in de ban hield van steeds maar weer die verschrikkelijke moordaanslagen. Voor veel mensen was dat op een gegeven moment de reden om afstand te nemen van alles.”

Abad gelooft aan de ene kant dat veel mensen zich gesteund voelen in hun hoop op rechtvaardigheid, terwijl zij aan de andere kant ook het gevoel van machteloosheid niet willen uitschakelen. „Een heftige tweestrijd die woedt in het gevoelsleven rondom het verlies van een geliefd persoon. Ik wilde een boek schrijven vanuit mijn hart. Maar ook een hart dat is verbonden met de historie van Colombia. Ja, een dubbel gevoel.”

„Het is een heel intiem boek geworden, dat ik in eerste instantie heb geschreven voor mijn nageslacht, voor mijn kinderen. Zij kenden hun grootvader niet, omdat hij in 1987

---

¹⁰ Een term die verwijst naar de zogenaamde ‘huurmoordenaars’. Gedurende jaren 50, 60, 70 en 80 maar ook later in de 20^e eeuw en zelfs nog in de 21^e werden er mannen of vrouwen ingehuurd en betaald om moorden uit te voeren met als motief een wraakactie of een ‘kaltstellen’ van een vijand of bedreiging.

doodgeschoten is. Het gaat hier om ongeveer dezelfde liefde die ik voor mijn kinderen voel als die ik voor mijn vader voelde. Het zou voor hun belangrijk of interessant kunnen zijn om te weten wie hun opa was, wanneer hun tantes praten over zijn liefde en strijdvaardigheid tijdens de roerige jaren in Colombia. Het is een stuk bewustzijn van en voor je eigen familieleden, maar ook voor en van de geschiedenis van Colombia die de volgende generaties nodig hebben om verder te komen. Ook nu het vredesakkoord lonkt.”

Abad noemt zijn verhaal in zekere zin een ‘historische reconstructie van een ontwrichte maatschappij’. Zijn vader was zeer betrokken bij de historie en ontwikkeling van Colombia. Hij vocht voor een publieke gezondheidszorg die toezag op inenting en preventie van cholera en andere ziektes. De arme bevolking had volgens zijn vader ook recht op gezondheid en educatie. Dit was een doorn in het oog van de conservatieven die samen met de kerk een behoorlijke greep hadden op de Colombiaanse maatschappij. Zij vreesden voor hun positie als er een links geluid klonk dat riep om aandacht voor de armen. Zij zouden weleens zelfbewust kunnen worden en het recht in handen nemen, waardoor de positie van de conservatieven niet meer zeker zou zijn.

Waarom is uw vader vermoord?

„Mijn vader is vermoord vanwege politieke motieven. Hij was een publiek figuur en voortdurend actief als activist en medicus. Hij liet zich horen in radioprogramma’s. Hij liet zich horen op de universiteit van Medellín, en mengde zich in het publieke debat. Dit tot groot ongenoegen van zijn tegenstanders, die veelal afkomstig waren uit de katholieke kerk. Bisschoppen en priesters van verschillende regio’s in Colombia spraken regelmatig christelijke ‘fatwa’s over hem uit. Hij hield zich bezig met de mensenrechten die geschonden werden. Dat is de ene kant. Ik wilde een persoonlijk verhaal schrijven, maar door zijn opstelling was het onvermijdelijk om ook over de geschiedenis te spreken. Het is daardoor in zekere zin een atypisch boek geworden.”

Uw werk is geschreven in een moderne stijl en alsof de fictie is. Het is in feite een samengaan van de roman als genre en de autobiografie als genre. In uw boek lopen literatuur en het ‘echte, rauwe, harde’ leven in elkaar over. Alsof u daardoor een modus hebt gevonden om de moord op uw vader te benaderen. Letterlijk en figuurlijk is er een afstand ingebouwd. Had u dat nodig?

„Het is inderdaad proza en autobiografisch. Ja, zelfs twintig jaar na de dood van mijn vader moest ik de afstand zoeken. Aan de een kant heb ik het gezocht in een chronologische ordening van feiten en toch springt het soms ook van de ene gebeurtenis naar de andere.”

Hij vertelt over de katholieke kerk en zijn religieuze opvoeding. Er was een non in huis en zijn moeder was een enthousiast katholiek, terwijl zijn vader atheïstisch was. Toch konden ze samen door een deur. Abad haalde zijn inspiratie om te schrijven uit een gedicht van Borges: El olvido que seremos. De verklaring voor de titel van zijn boek. Het was een gedicht dat hij vond in de portemonnee van zijn vader na de moord.

In wat voor genre zijn boek thuisheert, vindt hij niet zo belangrijk. „Het gaat erom wat er wordt geschreven door mij, en dat het door lezers wordt begrepen, geleefd en beleefd. We zitten in dezelfde situatie. Ik schreef geen fictie. Het is een verandering in de zienswijze van de werkelijkheid. Eindelijk na zoveel jaren, ook voor mij, komt de pijn naar boven en worden de gevolgen zichtbaar. Het is ook een inzicht misschien in wat we kunnen gaan doen met de toekomst nu het vredesakkoord er bijna is.”

„ Het leven van de vader van Hector was in zekere zin harmonisch, mooi en in werkelijkheid paste hij zich niet aan aan die verschrikkelijke werkelijkheid. Het is alsof zijn leven ook een roman was. In die zin is het fictie, omdat leven geleefd moet worden zoals men wil dat het geleefd wordt. De onnatuurlijke dood van mijn vader en van vele andere vaders en moeders in Colombia is daarom ook zo onverdraagzaam. De mooiste dood is die in een bed, sterven in je slaap.”

Wat is er gebeurd met de man die zei over uw vader: ‘Laten we hem aan een boom van de universiteit opknopen?’

Abad zegt dat er in zijn boek wel zeker personen zijn die met naam en toenaam worden genoemd. „De familie van die man zegt: dat kan hij toch niet gezegd hebben. Ik heb dus zijn naam maar iets veranderd. Dat soort dingen heb ik wel gedaan, maar dat is geen geschiedvervalsing.”

Het leven van vader en zoon was een angstaanjagende roman.

Abad: „De tijd na de moord op mijn vader was zwaar, pijnlijk en haast onvergetelijk. Ik kon op dat moment niet het ware verhaal vertellen. Welke taal gebruik je trouwens in een getuigschrift of een roman: de taal van woede en wrok, of zoek je het in een klaagzang? Laten we eerlijk zijn, aan de taal die gebezigd wordt in Colombia door zowel slachtoffers als daders, is te zien dat Colombia een intolerant land was en nog is. En dat wilde ik niet, misschien is het daarom wel mijn proces geworden. Ik zocht naar een vorm van vertellen in een maatschappij die door jaren van geweld en leed enorm cynisch is geworden.”

„Het is mijn hoop dat het sereen opschrijven van zulke gebeurtenissen een verandering in het denken veroorzaakt. Maar dat ligt natuurlijk ook aan het hoogste orgaan, de politiek in Colombia. Wat gaan zij doen, gaan zij een nieuwe taal bezigen, gaan ze uit een ander vaatje tappen, gaat het geweld door goede aansturing stoppen en vinden ze een noodzakelijke andere manier voor het uiten van leed en schuld en boete. Er zijn aanwijsbare symptomen zichtbaar in de maatschappij dat het die kant op gaat, maar er zijn ook nog steeds symptomen zichtbaar die een herhaling van zetten zijn.’’

„Op het moment dat de Guerilleros zich verplaatsen, kunnen ze weer de wapens oppakken. Die dreiging ligt altijd op de loer. En dan belanden we weer in de spiraal van geweld. Ik geloof niet dat de huidige regering een echte verandering in de weg wil staan, ze willen uiteindelijk wel vrede. Maar toch zijn er ook lui van het leger van de rechtse kant, die liever geen verandering zien. Het gaat hier om het bezit van grond, en Colombia kent verschillende streken die sterk van elkaar afwijken en er heel anders voorstaan dan de grote steden zoals Bogotá en Medellín. Het zijn wat dat betreft werelden apart, de stad en het land. Er gaat vanuit die gebieden een veel sterkere lokale macht uit dan van Bogotá en Medellín.’’

„Het is dan ook zo dat deze lokale machten min of meer bepalen of het vredesakkoord daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Een nee of ja is niet voldoende om ook de ‘hearts and minds’ te winnen van de lokale bevolking en de lokale actoren in de landelijke gebieden. En vergis je niet, Colombia is een ontzettend groot en divers land.’’

Denkt u dat de schrijvers deze laatste tien jaar anders zijn gaan schrijven over het geweld en de situatie nu, met betrekking tot het verleden van Colombia?

Abad: „Ik denk, dat iedere generatie schrijvers zijn eigen ervaring van de wereld heeft, iedere generatie heeft zijn eigen herinneringen en zijn eigen lezingen ervan. Bovendien zijn er de invloeden van de tijd die meespelen. Ze putten uit eerdere literaire, non-fictionele bronnen. Ik denk dat Marquez een voorman was van het taalgebruik, versierd met magisch realisme. De overdrijving ook enigszins, een mooie taal. Andere generaties hebben daar wat van meegenomen, maar nemen toch weer een hele andere weg. Ik zelf schrijf anders, en daar ben ik mij bewust van. Ik ben een groot bewonderaar van Márquez. Ik probeer zijn levensstijl na te leven maar niet zijn stijl.’’

Er wordt nu meer droog, rauw en realistisch geschreven over geweld en oorlog. Je leest het bijvoorbeeld in de romans van Evelio Rosero maar ook in die van Juan Gabriel Vásquez. Er wordt soms ook meer journalistiek bedreven.

Abad: „De boeken van Evelio Rosero en Vásquez hebben zeker een grote invloed ondergaan van de journalistiek. Ze bevatten veel gevoelens en beschrijven de zaken in een drogere taal.

Het is voor mij interessant om te zien hoe uw persoonlijk historie verweven is met de historische context van Colombia. Uw boek heeft de reportage in zich, maar ook essayistische aspecten. U laveert tussen literatuur en realisme. En u gebruikt de verbeelding. De dood is bijvoorbeeld een thema dat u aan de Coplas van Jorge Manrique verbindt. Heeft dit ook effect op de huidige schrijvers, hoe schrijven zij over moord en doodslag?

Abad: „Eerst was er de schoonheid voor de helderheid. Ik keer het liever om. Het is zaak om de goede woorden te kiezen. Het is nogal wrang om over schoonheid te schrijven als je zoveel ellende om je heen ziet. Je moet de waarheid beschermen en beschrijven, daarnaast moet je het mooie nastreven. Er zijn momenten dat het noodzakelijk is te reflecteren op een meer essayistische manier, het beschouwelijke ervan durven in te zien, afstand te nemen van gevoelens van haat of liefde. Het contemporaine aspect is belangrijk. Soms kan je afwijken van het huidige beeld, maar het is ook belangrijk te zien wat er speelt in de maatschappij, je te verdiepen in van alles en nog wat. Dat is de taak van de schrijver. De roman is namelijk ook een genre, dat toestaat elk idee te ventileren, het kan een ‘testimony’ zijn, een getuigenis, geschreven in romanvorm.”

Abad voelt zich geen idealist is, zoals zijn vader, die voor de mensenrechten streed. Hij noemt zichzelf een te individueel en bang persoon. „Een schrijver dient afstand te houden van grote groepen, zich niet teveel in te laten met een stem of een stroming. Het is zaak om het allemaal te kunnen beschrijven, te kunnen aanhoren, te kunnen interpreteren of begrijpen. Zulke ideeën klinken egoïstisch, maar natuurlijk interesseren mij ook de wereldse problemen.”

„Toch zit ik met mijn geschiedenis. Dat kan niet anders met mijn achtergrond. En bovendien, als je Colombiaan bent, heb je het in zekere zin getroffen. Iedereen begrijpt wel wat er hier de afgelopen eeuw in dit land heeft plaatsgevonden. Ik ben geïnteresseerd als schrijver in onrecht en rechtvaardigheid, niet alleen als politicus of als activist. Zelfs als journalist, maar voornamelijk als schrijver. Als schrijver neem je alle gezichtspunten mee. Je moet luisteren naar de wereld. De schrijver is betrokken bij al zijn personages wanneer hij fictie schrijft. Hij is ook loyaal aan meerdere vertogen die spelen in een land, met meerdere posities. De schrijver heeft een beschouwelijke rol. Maar het echt betrokken zijn, het echt geëngageerd zijn, mij binden aan een ideologie of positie in het debat, lijkt mij moeilijk.”

„Ik schrijf geen boeken met een standpunt in zich. Ik probeer mij niet te veel te mengen in het politieke debat als aanjager van een mening. Ik wil niet nauw denken of in een tunnelvisie raken. Wel neem ik een houding aan van een schrijver die een sociaal protest uitspreekt. De activiteit van de straatprotesten neemt al mijn energie weg die ik nodig heb voor het schrijven. Het is iets heel heftigs. De keren dat ik dat heb ervaren, zijn voor mij genoeg voor mijn verdere leven.”

„Personen die dat wel doen bewonder ik, maar ik geloof niet dat ik als schrijver kan doen wat mijn vader deed.. Je moet daarvoor ook een zeker karakter hebben. Ik ben nogal ‘tibio’ (zacht van karakter...). Dat komt omdat ik opgevoed ben door vier zussen en een moeder. Vader en ik waren prinsesjes die vlogen naar de vakantiebestemming, terwijl de dames met de auto het land doorgingen.”